

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

Verslo administravimo studijų programa

Kodas 62603S107

MARIUS VAIČIUKĖNAS

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS DIEGIMO ĮTAKA ĮMONĖS VERTEI -
TYRIMAS**

Kaunas 2010

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

MARIUS VAIČIUKĖNAS

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS DIEGIMO ĮTAKA ĮMONĖS
VERTEI - TYRIMAS**

Darbo vadovas _____
(parašas)

(darbo vadovo mokslo laipsnis,
mokslo pedagoginis vardas,
vardas ir pavardė)

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2010

TURINYS

TURINYS	2
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	3
LENTELIŲ SĄRAŠAS	3
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	5
1. ĮMONIŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS TEORINIAI ASPEKTAI	8
1.1. Socialinės atsakomybės samprata	8
1.2. ĮSA tarpkultūriniai skirtumai	16
1.3. Socialinės atsakomybės lygiai	17
1.4. Argumentai už ir prieš socialinę atsakomybę	19
1.5. Įmonių socialinė atsakomybė darnaus verslo vystymosi kontekste	21
1.5.1. Darnaus vystymosi kriterijai	22
1.5.2. Darnaus įmonių vystymosi bei ĮSA teoriniai aspektai bei tyrimai.....	23
1.5.3. Darnus verslo vystymasis remiantis agentavimo teorija	24
1.6. Tarptautinis įsa reglamentavimas	28
1.6.1. ĮSA standartai	29
1.6.2. Pasaulinis susitarimas.....	31
1.6.3. Jungtinių tautų vystymo programa	32
2. ĮSA SKATINIMAS IR ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE	33
2.1. ĮSA raida Lietuvoje	33
2.2. ĮSA teisinė bazė Lietuvoje	35
2.2.1. Ekonominių santykių reguliavimas ir ĮSA	38
2.2.2. Socialinių santykių reguliavimas ir ĮSA.....	42
2.2.2. Aplinkosauginių santykių reguliavimas ir ĮSA	45
2.3. Įmonių socialinę atsakomybę lemiančių veiksnių tyrimo modelis	49
3. ĮMONĖSE ĮGYVENDINTŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS INICIATYVŲ POVEIKIO VERTINIMAS	50
3.1. Tyrimo metodika	50
3.2. Įmonių apklausos duomenys ir duomenų analizė	53
3.3. Įmonių vertinimas pagal integruotą ĮSA vertės koeficientą	60
3.4. Tyrimo rezultatų apibendrinimas	63
IŠVADOS	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65

INFORMACINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	67
PRIEDAI	72

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ĮSA – Įmonių socialinė atsakomybė;
 CSR – Corporate Social Responsibility;
 JT – Jungtinės Tautos;
 JTVP – Jungtinių Tautų vystymosi programa;

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė Socialinės atsakomybės pagrindai	10
2 lentelė ĮSA pasireiškimo sritys ir būdai	11
3 lentelė Su užimtumu, žmogaus teisėmis, darbo standartais susijusi praktika	12
4 lentelė Sveikatos apsaugos ir paramos visuomenei praktika	13
5 lentelė Su aplinkosauga susijusi praktika (Core CSR Practices)	14
6 lentelė Su ekonomine atsakomybe ir poveikiu rinkai susijusi praktika	15
7 lentelė Integruoto ĮSA rodiklio reikšmės (sudaryta autoriaus)	60
8 lentelė Įmonių suskirstymas pagal pasiektą Kįsa rodiklį	60

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. Įmonės socialinės atsakomybės lygiai	17
2 paveikslas. Ryšys tarp įmonės finansinio savarankiškumo ir darnumo.....	21
3 paveikslas. Agentavimo teorijos principai.....	25
4 paveikslas. Įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvų raida Lietuvoje.....	34
5 paveikslas. Teisės aktų, reglamentuojančių įmonių socialinę atsakomybę, skirstymas pagal sritis.....	36
6 paveikslas. Įmonių socialinės atsakomybės empirinio tyrimo modelis.....	49
7 paveikslas. Įmonių atlyginimų augimo koeficientai	54
8 paveikslas. Darbuotojų kaitos kitimas.....	55
9 paveikslas. Darbuotojų apmokymam skirtų išlaidų kitimas	56
10 paveikslas. Išlaidų dalis, tenkanti vieno darbuotojo apmokimui	56
11 paveikslas. Gamybinių traumų ir nelaimingų atsitikimų darbe koeficientai	57
12 paveikslas. Įmonių pelno dalis, skiriama labdarai	58
13 paveikslas. Įmonių pelno dalis, skiriama aplinkosaugai	59
14 paveikslas. Įmonių vertės augimo koeficiento pasiskirstymas 2008 – 2009 metais.	61
15 paveikslas. ĮSA veiksmų įtaka įmonės vertei.	62

ĮVADAS

Temos aktualumas. Dauguma užsienio įmonių jau seniai suprato, kad beatodairiškas pelno siekimas paminant socialinius, etinius bei ekologinius principus sukelia daugybę visuomenei opių problemų, kurios vėliau neigiamai atsiliepia ir pačiai įmonei. Šios problemos ypatingai paaštrėjo paskutiniaisiais praeito amžiaus dešimtmečiais, todėl jau seniai diskutuojama, kokia linkme turėtų būti orientuojamas verslas XXI amžiuje.

Nors labiau ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse jau seniai visuotinai pripažįstama, kad verslas turi vis svariau prisidėti gerinant gamtinės aplinkos kokybę bei sprendžiant visuomeninius klausimus, tačiau Lietuvoje ši verslo koncepcija dar tik žengia pirmuosius žingsnius. Dauguma įmonių, siekdamas būti patrauklios vartotojams, dažnai viešai nepagrįstai deklaruoja esančios socialiai atsakingos, tačiau realiai tai pasiekti ganėtinai sudėtinga, nes įmonės socialinės atsakomybės terminas (ISA) apibūdina įmonių ideologiją, politiką bei praktiką, atspindinčią tokią įmonių elgseną, kai jos į savo veiklą savanoriškai įtraukia socialinius ir aplinkosaugos klausimus bei santykiuose su visais suinteresuotais visuomenės, verslo ir valdžios atstovais vadovaujasi pagarbos žmogui, visuomenei bei gamtai vertybiniais principais.

Problemų ištyrimo lygis. Įmonių socialinės atsakomybės koncepcija buvo išplėtotą antrojoje XX amžiaus pusėje, tačiau verslo socialinės atsakomybės funkcijų ištakas galima aptikti klasikiniuose anglų politinės ekonomijos darbuose. Svarbu vaidmenį įmonių socialinės atsakomybės tyrinėjimo etape turėjo suinteresuotųjų grupių teorijos plėtra ir raida. Įmonės išteklių požiūrio teorijoje išryškėjo tendencija verslo socialinį atsakingumą grįsti finansine nauda. Net daugelyje tradicinės neoklasikinės ekonomijos atstovų darbuose pastebima daugybė argumentų, pateisinančių įmonių socialinės atsakomybės programų kaštus ilguoju laikotarpiu. Lietuvoje socialinės atsakomybės tyrimai daugiausia plėtojami žmogiškųjų išteklių teorijos kontekste.

Mokslinės problemos esmė. Kaip įgyvendinti įmonės socialinės atsakomybės (ISA) principai įtakoja įmonės vertę.

Darbo objektas. Įmonės, sugebėjusios integruoti ISA principus savo veikloje.

Darbo tikslas. Išsiaiškinti kaip pakinta įmonės vertė įdiegus ISA principus įmonėje.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize, pateikti tiksliausią įmonių socialinės atsakomybės (ISA) termino reikšmę.
2. Supažindinti su ISA padėtimi Lietuvoje;
3. Sukurti ISA įtakos įmonei vertinimo modelį.

4. Pasirinkti ir ištirti Lietuvos įmones, sugebėjusias sėkmingai įdiegti ĮSA principus savo veiklos srityse.

Tyrimo hipotezės:

H1 - socialinės išlaidos, tenkančios vienam darbuotojui, yra svarbiausias rodiklis apibūdinantis ĮSA darbo vietoje;

H2 - įmonės išlaidos visuomenės gerovės kūrimui yra svarbiausias veiksnys, lemiantis įmonės vertę.

H3 – įdiegus ĮSA įmonės vertė išauga.

Tyrimo metodai. Mokslinės ir publicistinės literatūros analizė, anketinė apklausa.

Atliekant empirinį tyrimą buvo naudojamas kokybinis tyrimo metodas – interviu. Šis metodas geriausiai padėjo nustatyti veiksnius, lėmusius sėkmingą įmonių patirtį integruojant ĮSA principus savo veiklose.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 3 dalys, išvados, literatūros sąrašas bei priedai. Pagrindinė darbo medžiaga aprašyta N puslapių, įskaitant N lentelių, N paveikslų. Taip pat pateikiamas N priedas. Panaudotos literatūros sąrašą sudaro N šaltiniai.

Pirmoje darbo dalyje pateikiamos ir lyginamos skirtingų autorių pateiktos socialinės įmonių atsakomybės sąvokų reikšmės. Pateikiami ĮSA pasireiškimo pavyzdžiai. Remiantis skirtingais autoriais, pateikiama patikslinta, platesnė ĮSA reikšmė.

Antroje dalyje pateikiama ĮSA reikšmė skatinant tausoti gamtinę aplinką, užtikrinant kokybiškas darbo sąlygas įmonėse bei užtikrinant darbuotojų teises. Apžvelgiama ES politika ĮSA skatinimo klausimais.

Trečiojoje dalyje pateikiamas unikalus ĮSA įtakos įmonės vertei nustatymo metodas.

Ketvirtojoje dalyje pasirenkamos ir pristatomos trys Lietuvos įmonės, sugebėjusios sėkmingai papildyti savo veiklos strategijas įtraukdamos ĮSA principus. Analizuojami pagrindiniai veiksniai, skatinantys ir stabdantys ĮSA plėtrą Lietuvos verslo įmonėse.

Penktojoje dalyje, remiantys atliktais Lietuvos įmonių tyrimais, pateikiamos rekomendacijos įmonėms, siekiančios savo veiklą plėtoti remiantis ĮSA principais.

Darbe naudoti literatūros šaltiniai. Teorinėje darbo dalyje daugiausia naudotasi Lietuvos bei užsienio autorių moksliniais darbais, empiriniais tyrimais, internetinėmis duomenų bazėmis. Praktiniams vertinimams ir pastebėjimams pagrįsti naudojama straipsniuose ir internete pateikiama informacija.

Darbo teorinė reikšmė:

- Pateikiamas patikslintas ir išplėstas įmonių socialinės atsakomybės termino apibrėžimas;
- Pateikiamos Lietuvos teisinės bazės ĮSA aspektu analizė;
- Pateikiamos rekomendacijos ĮSA plėtros Lietuvoje skatinimui;
- Sukurta unikali metodika ĮSA įtakos įmonės vertei nustatymui.

Darbo praktinė reikšmė:

- Sukurtas originalus, mokslinis darbas, kurio rezultatais gali remtis įmonės, siekiančios palengvinti ĮSA principų integraciją savo veiklose;
- Sukurtas teorinis pagrindas tolimesniems ĮSA plėtros tyrimams Lietuvoje.

1. ĮMONIŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Socialinės atsakomybės samprata

Pastaruoju metu, tiek JAV, tiek Europos Sąjungos šalyse, tiek ir Lietuvoje vis labiau deklaruojama, kad įmonės privalo būti socialiai atsakingos. Tokią tendenciją galima pastebėti, iš vis didėjančio srauto mokslinių publikacijų šia tema, politikų pasisakymų, nepelno siekiančių organizacijų daromų pranešimų spaudoje ir netgi vyriausybių programų, skirtų skatinti įmonių socialinę atsakomybę. Tokį didelį visuomenės susidomėjimą įmonių socialine atsakomybe paskutiniaisiais dešimtmečiais paskatino paaštrėję aplinkosaugos, darbuotojų išnaudojimo klausimai bei kiti verslo ir jo aplinkos sąveikos aspektai. XXa. antroje pusėje atsirado supratimas, kad norint ilgą laiką sėkmingai plėtoti verslą, jau nebeužtenka ieškoti tokios verslo formulės, kuri minimizuotų kaštus ir maksimizuotų pelną, nekreipiant dėmesio į visas tas visuomenės grupes, kurių interesus paliečia verslas. Pasikeitus visuomenės bei verslo atstovų tarpusavio santykiams, dabar iš verslo reikalaujama ne tik, kad jis aprūpintų prekėmis bei paslaugomis, bet ir siektų darnos ir harmonijos su visa visuomene.

Prieš plačiau pradėdant analizuoti ĮSA¹, vertėtų trumpai atsakyti į klausimą – kokį verslą galime vadinti socialiai atsakingu? Vieno atsakymo į šį klausimą nėra. Dažniausiai įmonės apibūdinamos kaip esančios socialiai atsakingos tuomet, kada jos savanoriškai prisiima aukštesnius moralinius įsipareigojimus, negu kad teisiškai yra reikalaujama. Tai gali apimti įsipareigojimą nepažeisti bei užtikrinti žmogaus teises, prisidėti sprendžiant aplinkosauginius bei taršos mažinimo klausimus bei kitus visuomeninius klausimus. Kadangi įmonės skiriasi pagal savo dydį, veiklos pobūdį bei kitus parametrus, todėl kiekviena įmonė skirtingai suvokia ĮSA: vienoms įmonėms tai gali labiau sietis su darbuotojų teisių puoselėjimu, kitoms labiau su aplinkosauginių bei socialinių iniciatyvų parama.

Anot Misevičiaus (2008), socialinė atsakomybė reiškia, kad priimant sprendimus specialistai atsakingi už kiekvieną savo veiksmą, kuris paveikia žmones, jų bendruomenes ir aplinką. Neigiama verslo įtaka žmonėms ir visuomenei turi būti pripažįstama, o padaryta žala atlyginama. Jei įmonės socialinis poveikis kai kuriems jos suinteresuotiesiems yra žalingas, arba jei ji nori panaudoti dalį savo fondų saugaus produkto gamybai, įmonė gali prarasti dalį savo pelno.

„Atsakomybės kategorija nusako, kiek individas sugeba ir gali būti savo veiksmų subjektas: sąmoningai, apgalvotai ir savo noru vykdyti tam tikrus reikalavimus ir spręsti jam iškilusius

¹ ĮSA – įmonių socialinės atsakomybės trumpinys.

uždavinius; teisingai pasirinkti ir pasiekti tam tikrą rezultatą. Į šią kategoriją įeina ir su tuo susiję teisumo ir kaltumo galimybės pritarti jo poelgiams ar juos pasmerkti, jo apdovanojimo ar nuobaudos klausimai. Visose etinėse ir teisinėse doktrinos atsakomybės problema neatsiejama nuo filosofinės laisvės problemos.“ (Pruskus, 2003, p. 213)

„Moralinės atsakomybės *subjektas* – kiekvienas asmuo, kurio veiksmai gali įgauti moralinę kvalifikaciją, o *objektas* – elgesys, jo būdai.“ (Pruskus, 2003, p. 213)

„*Socialinė atsakomybė* – sąmoningai formuojamų ekonominių, politinių, teisinių, dorovinių santykių tarp organizacijos ir visuomenės, įvairių jos struktūrų forma; pasirengimas atsakyti už savo poelgius ir veiksmus; gebėjimas atlikti pareigą ir prisiimti sau visuomenės sankcijas, esant tam tikroms teisingumo ar kaltumo sąlygoms.“ (Sociologijos žodynas, 1993, p. 19)

„*Bendrovės socialinė atsakomybė* – tai organizacijos veikla, siekiant paveikti visuomenę, kurioje pati gyvuoja, pvz., per savanoriškas pagalbos programas.“ (Stoner ir kt., 1999, p. 95)

Įmonės socialinė atsakomybė verslo atstovus priverčia būti atsakingais už savo veiksmus. Visuomenė iš verslo tikisi socialinės atsakomybės, ir į tai atsižvelgdamos daug įmonių savo veikloje numato ir socialinius tikslus. Socialinė įmonės atsakomybė išsamiai nagrinėjama daugumoje užsienio autorių leidinių. Tačiau beveik visais atvejais „socialinės atsakomybės“ sąvoka suprantama ir kaip moralinė įmonės atsakomybė. Tai, ką dauguma užsienio autorių vadina socialiai atsakinga įmonės veikla, visų pirma yra įmonės paklusimas visuotinai pripažįstamoms moralės nuostatoms. Socialinė įmonės atsakomybė kyla kaip moralinės įmonės narių (ypač vadovų) atsakomybės rezultatas, tiksliau sakant, kaip etiškų ir neetiškų sprendimų priėmimo, sprendžiant moralines problemas, pasekmė. (Pruskus, 2003, p. 213)

Nacionalinėje įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009 – 2013 m. programoje yra pateikiamas toks ISA apibrėžimas: tai tokia įmonių ir organizacijų politika bei praktika, kai ne tik laikomasi įstatymų, tarptautinių susitarimų ir sutartų elgsenos normų, bet ir į savo veiklos vidinius procesus ir išorinius santykius savanoriškai integruojami socialiniai, aplinkosaugos bei skaidraus verslo principai, kartu su visuomeniniais ir valstybinio sektoriaus partneriais dalyvaujama ieškant novatoriškų sprendimų sisteminiams socialiniams, aplinkosauginėms ir platesnėms ekonominės gerovės problemoms.²

Socialinė įmonės atsakomybė glaudžiai susijusi su juridine. Juridinė atsakomybė siauresnė, ji paprastai kyla kaip moralinės ir socialinės atsakomybės stoka. Vis dėlto socialinė atsakomybė nereiškia, kad įmonė privalo atsisakyti savo pirminių ekonominių tikslų. Taip pat nereiškia, kad socialiai atsakingos įmonės negali būti pelningesnės už tas, kurios yra mažiau atsakingos. Socialinė atsakomybė reikalauja iš įmonių suderinti gaunamą naudą ir tos naudos pasiekimo būdus.

² Nacionalinė įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009 – 2013 metų programa

Pasak Archie Carroll (1993), socialinė atsakomybė gali būti sudaryta iš keturių, tarpusavyje glaudžiai susijusių atsakomybės rūšių:

- 1) „*Filantropinė atsakomybė* – įnešti didelį indėlį į visuomenės gyvenimą, gerinti gyvenimo kokybę.
- 2) *Etinė atsakomybė* – įsipareigoti daryti tai, kas yra teisinga, sąžininga ir dora. Vengti žalos.
- 3) *Juridinė atsakomybė* – laikytis įstatymų.
- 4) *Ekonominė atsakomybė* – gauti pelną; tai visų kitų atsakomybių pagrindas.

Socialinės atsakomybės supratimą atskleidžia du principai: labdaros ir valdymo. Tai matyti iš 1 lentelės.

1 lentelė

Socialinės atsakomybės pagrindai (Vyšniauskienė, Kundrotas, 1999, p. 99)

	Labdaros principas	Valdymo principas
Apibrėžimas	Verslas turėtų suteikti savanorišką, sąmoningą pagalbą visuomenės skurstantiems asmenims ir jų grupėms	Verslas, kaip visuomenės globėjas, turėtų nagrinėti interesus visų tų, kurie yra veikiami jo sprendimų ir politikos
Moderni išraiška	Bendrovių filantropija. Savanoriški veiksmai visuomenės gerovei.	Pripažįstant verslo ir visuomenės tarpusavio priklausomumą; apmąstant įvairių visuomenės grupių interesus ir poreikius.
Pavyzdžiai	– Bendrovių filantropinė veikla – Privati iniciatyva sprendžiant socialines problemas – Socialinis bendradarbiavimas su skurstančiais.	– Akcininkų dalyvavimas bendrovių strateginiame planavime – Ilgo laikotarpio optimalus pelnas yra svarbiau už trumpo laikotarpio didžiausią pelną – Savų interesų išreiškimas

Labdaros principas moderniai išreiškiamas kaip korporacijų filantropija. Tuo tarpu valdymo principas reiškia, kad įmonių vadovai supranta jog verslas ir visuomenė yra glaudžiai susiję. Toks interesų bendrumas lemia tai, jog įmonės privalo užsikrauna papildomą atsakomybę formuodamos verslo operacijas bei strategijas.

Nors ĮSA sąvoka yra ganėtinai plati, tačiau yra keletas veiklos sričių, kuriose ĮSA veikla labai aiškiai pasireiškia ir gali būti pamatuota.

ISA pasireiškimo sritys ir būdai (Piligrimienė, 2009)

ISA taikymo sritys:	ISA veiklos:
ISA darbo vietoje:	<ul style="list-style-type: none"> • Saugios ir sveikos darbo vietos darbuotojams, skatinančios darbuotojų sąmoningumą; • Pagarba žmogaus teisėms ir jų užtikrinimas darbo vietoje, vienodos darbo galimybės skirtingoms socialinėms grupėms; • Galimybė darbuotojams mokytis visą gyvenimą.
ISA visuomenėje:	<ul style="list-style-type: none"> • Įsiklausymas į vietos bendruomenės poreikius, įmonės ir visuomenės interesų derinimas; • Filantropija ir savanoriškas dalyvavimas visuomenės ir bendruomenių veikloje ir iniciatyvose; • Jaunų žmonių skatinimas įsitraukti į verslo ir profesinę veiklą, žinių perdavimas ir praktikos galimybės.
ISA aplinkoje:	<ul style="list-style-type: none"> • Efektyvus ir atsakingas išteklių naudojimas organizacijos viduje; • Aplinkos apsauga; • „Žaliųjų produktų“ kūrimas ir gamyba.
ISA rinkoje:	<ul style="list-style-type: none"> • Pareigingas (punktualus) sąskaitų apmokėjimas; • Socialiai atsakinga, neįžeidžianti rinkodara; • Dėmesys specifiniams skirtingų visuomenės grupių poreikiams (neįgaliesiems, jaunimui, nėščiom moterim ir t.t.)

ISA darbo vietoje

Daugiausia dėmesio skiriama darbo vietoms be diskriminacijos, skatinančių mokymąsi ir profesionalų požiūrį bei leidžiančių subalansuoti darbą bei kitus gyvenimo aspektus, kūrimui. Yra tikimasi, kad atsakingos įmonės, kuriose dirba įvairių tautybių žmonės, gerbs žmogaus teises, užtikrins socialinį teisingumą ir netoleruos priverstinio bei vaikų darbo (Gudonienė, Leipuvienė, 2007).

Su užimtumą, žmogaus teisėmis, darbo standartais susijusi praktika (Core CSR Practices)

Sritis	Taikoma praktika
Lygios galimybės darbuotojams	<ul style="list-style-type: none"> · Lygių galimybių moterims, mažumoms bei neigaliesiems užtikrinimas · Rašytiniai anti diskriminaciniai standartai, apimantys kilmę, religiją, seksualinę orientaciją · Politika ir procedūros dėl seksualinio priekabiavimo · Lygių galimybių valdymo peržvelgimas
Mokymai ir profesinis tobulėjimas	<ul style="list-style-type: none"> · Mokymo užtikrinimas visiems darbuotojų lygiams, siekiant užsibrėžtų kiekybinių tikslų · Programos, skirtos tęstiniam darbuotojų įdarbinimui remti · Tęstinio mokymo kursų prieinamumas, naujų įgūdžių ir profesionalumo ugdymas, technologijų plėtra; · Politika dėl mokymosi atostogų bei magistrantūros studijų · Lyderiavimo skatinimas · Su socialine atsakomybe susiję mokymai ir programos · Mokymo programos žmonėms su specialiais poreikiais
Gerai vidaus santykiai	<ul style="list-style-type: none"> · Galimybė sudaryti profesines sąjungas bei teisės kolektyvinėms deryboms pripažinimas · Nuolat darbuotojams teikiama išsami informacija apie įmonę · Komunikacijos užtikrinimas · Darbuotojų rėmimas siekiant užtikrinti balansą tarp darbo, šeimos ir kitų asmeninių siekių · Darbo sąlygų skaidrumas · Geri ryšiai su sąjungomis, darbuotojų asociacijomis siekiant efektyviai valdyti krizes ar restruktūrizavimą · Atleidimo iš darbo politika, parama ieškant darbo
Darbuotojų skatinimas	<ul style="list-style-type: none"> · Teisingas įvertinimas ir skatinimas · Pelno dalijimosi schemas (premijos, akcijų įsigijimo galimybė) · Draudimas ir (arba) medicininė priežiūra · Įmonės pašalpų schemas · Neigalumo politika · Parama perkėlimo metu · Viršvalandžių kompensavimas · Kita
Priverstinio ir vaikų darbo netoleravimas	<ul style="list-style-type: none"> · Siekiama panaikinti bet kokią privalomą, priverstinį ar vaikų darbą

ISA visuomenėje

Įmonės gali užtikrinti saugias ir sveikas darbo vietas sąlygas, mažinti neigiamą paslaugų ir produktų įtaką. Yra tikimasi, kad įmonės aktyviai dalyvaus visuomeninėje veikloje, skatins regioninę plėtrą, švietimą, sveikatos apsaugą, sieks maksimizuoti tam skiriamų lėšų, laiko ir kitų išteklių kiekį (Gudonienė, Leipuvienė, 2007).

Sveikatos apsaugos ir paramos visuomenei praktika

Sritis	Taikoma praktika
Sveikatos apsauga ir saugumas darbo vietoje	Sveikatos apsaugos ir saugumo darbo vietoje skatinimas (informacijos sklaidymas, seminarai, mokymai) Nelaimingų atsitikimų darbe ir ligų registravimas Sveikatos paslaugų teikimas; darbo saugos instrukcijos Kita
Produkto įtakos sveikatai optimizavimas	Produkto įtakos sveikatai valdymas Inovacijų paieška
Dalyvavimas pasauliniame sveikatos tinkle	Parama medicinai, ypač mažiau išsivysčiusiose pasaulio šalyse Visuomeninių sveikatos apsaugos infrastruktūros plėtra Vaikų mirtingumo mažinimas Neščiųjų sveikatos priežiūros tobulinimas Kova su ŽIV/AIDS, maliarija ir kitomis ligomis
Parama sveikatos apsaugos skatinimui visuomenėje	Darbuotojų skatinimas dalyvauti savanoriškoje veikloje Bendradarbiavimas su bendruomene ir vietos institucijomis, sveikatos organizacijomis dėl sveikatos apsaugos tobulinimo
Parama specialiems visuomenės švietimo poreikiams	Paramos strategijos jaunimo mokymui Ilgalaikių bedarbių mokymo centrų rėmimas Parama specialiųjų poreikių turinčių žmonių mokykloms ir švietimui
Parama vietos bendruomenės atnaujinimui	Vietos atkūrimo ir atnaujinimo parama Parama vietiniams verslo tinklams
Rėmimas	Sporto, kultūros rėmimas Filantropija
Parama ištikus stichinėms nelaimėms	Pagalba humanitarinėms operacijoms Parama bendruomenės pažeidžiamumo mažinimui

ISA aplinkoje

Aplinkosaugos rizikos valdymas yra susijęs su natūralių gamtos sistemų apsauga, įskaitant ekosistemas, žemę, orą ir vandenį.

5 lentelė

Su aplinkosauga susijusi praktika (Core CSR Practices)

Sritis	Taikoma praktika
Parama aplinkosaugai	<ul style="list-style-type: none">· Darbuotojų mokymas aplinkosaugos srityje· Bendradarbiavimas su vietos valdžia skatinant aplinkos apsaugos programų vykdymą· Atsinaujinančių energijos produktų paieška ir išmetamųjų dujų kiekio mažinimas
Aplinkos apsaugos rizikos valdymas	<ul style="list-style-type: none">· Prevencija ir mažinimas (aplinkosaugos rizikos, teršalų numatymas ir modeliavimas, rizikos įvertinimas, prevenciniai veiksmai)· Rizikos priežiūra· Atsakomybė už gamtines nelaimes (pavojų numatymas, mokymai, t. t.)
Aplinkosauginės atsakomybės didinimo iniciatyvos	<ul style="list-style-type: none">· Efektyvus žaliavų naudojimas· Energijos taupymas· Vandens taupymas· Biologinės įvairovės valdymas· Atliekų, nuotekų, išmetamųjų dujų kiekio mažinimas· Atliekų valdymas· Neigiamos produktų įtakos aplinkai minimizavimas

ISA rinkoje

Įmonių socialinės atsakomybės veikla, susijusi su rinka bei ekonominiu poveikiu rinkoje, pirmiausia apima tokius dalykus kaip produktų ar paslaugų poveikis, etiška prekyba, konkuravimo skaidrumas ir parama sąžiningai globalizacijai.

Su ekonomine atsakomybe ir poveikiu rinkai susijusi praktika (Core CSR Practices)

Sritis	Taikoma praktika
Produktų saugumas ir poveikis	<ul style="list-style-type: none"> · Gamybos ir pristatymo vientisumas · Produkto saugumas · Pakuotės saugumas · Naujų sveikatai nekenksmingų produktų kūrimo optimizavimas bei neigiamo produktų ar paslaugų poveikio minimizavimas · Atsižvelgimas į specialius vartotojų poreikius (jaunimas, vyresni asmenys, neįgalieji)
Su vartotojais susiję klausimai	<ul style="list-style-type: none"> · Produkto kaina (vertė) ir kokybė · Informatyvus ir tinkamas žymėjimas · Sąžininga reklama · Atsakingas rinkodara ir parodavimo praktika, ypač susijusi su vaikais · Siekiant apsaugoti vartotojus vykdoma veikla
Atsakingas tiekėjų pasirinkimas	<ul style="list-style-type: none"> · Lygios galimybės tiekėjams · Tiekėjų įvairovės valdymas · Darbas su subrangovais, agentais ir tiekėjais, siekiant užtikrinti, kad jie taip pat taiko atsakingo verslo politiką bei praktiką · Žmonių teisių užtikrinimas tiekimo grandinėje · Atsakingas sąskaitų apmokėjimas · Technologijų bei žinių perdavimas tiekėjams · Bendradarbiavimas su visuomeninėmis organizacijomis dėl tiekėjų įvairovės
Asmens duomenų apsauga	<ul style="list-style-type: none"> · Vykdoma politika ir praktika dėl tiekėjų ir klientų privatumo · Privatumo standartų laikymasis · Praktikos peržiūrėjimas ir skundų šalinimo metodika
Etikos standartai	<ul style="list-style-type: none"> · Verslo etikos politika ir priežiūra, siekiant užkirsti kelią nesąžiningoms kainoms, nesąžiningai konkurencijai, pinigų plovimui, mokesčių vengimui, kyšiams
Parama sąžiningai globalizacijai	<ul style="list-style-type: none"> · Griežtas sąžingos globalizacijos principų laikymasis · Aktyvus sąžingos globalizacijos skatinimas
Įmonių valdymas	<ul style="list-style-type: none"> · Įstatymų laikymasis · Skaidrumas (apskaitos standartai, finansinių ataskaitų skelbimas) · Įmonių atskaitomybė · Akcininkų interesų gynimas, įskaitant ir mažuosius akcininkus bei mažumą · Interesų konfliktų vengimas (auditas, skyrimas į tarnybą, išlaidų atlyginimas) · Rizikos valdymas

Apibendrintai galima teigti, jog socialiniu atsakingumu pasižymi tos organizacijos, kurios suprasdamos ir pripažindamos jog turi didelę įtaką tam tikrai socialiniai sistemai, imasi aktyvių veiksmų, siekdamos palaikyti ne tik savo bet ir tos sistemos, kuriai priklauso, pusiausvyrą. Tokiose organizacijose išskiriamos tokios vertybės, kaip socialinė atsakomybė, socialinis jautrumas, kurios lemia tai, jog organizacija, besiremianti šiomis vertybėmis, priima sprendimus atsižvelgdama ne tik į ekonominius, bet ir socialinius vertinimus.

1.2. ĮSA tarpkultūriniai skirtumai

Kalbant apie įmonių socialinę atsakomybę tarpkultūriniu lygmeniu galima pastebėti, kad skirtingose šalyse ir pati ĮSA yra skirtinga. ĮSA kultūriškai yra labai individuali ir ji skiriasi priklausomai nuo to, kokios yra politinės tradicijos šalyje, kokių laipsnių verslas yra išitraukęs į visuomenines problemas bei nuo to, kiek teisės aktais yra reguliuojami tam tikri socialiniai bei aplinkosauginiai klausimai

A. Guogis (2006), remdamasis užsienio autoriais (Blanco Ananiadis, Gosta Esping Anderseno ir kt.) teigia, kad kalbėti, apie bendrą Europos socialinį modelį yra neįmanoma, kadangi yra didžiuliai socialinės politikos skirtumai įvairiose Europos šalyse. Autoriaus teigimu, galima išskirti tris gana skirtingus socialinės politikos modelius: a) Šiaurės Europos – institucinis, b) kontinentinės Europos – korporatyvinis bismarkinis ir c) anglosaksiškasis liberalusis. Yra išskiriamas ir Pietų Europos modelis, kuriame daugiausia korporatyvinių – bismarkinių elementų, bet yra ir kitų modelių elementų. A. Guogio (2006) teigimu, šalims, pasižyminčioms stipresniais bendruomeniškumo elementais, kaip antai Šiaurės Amerikoje ir Vakarų Europoje, ieškoti ir surasti korporatyvinės socialinės atsakomybės pasireiškimų yra lengviau. Rytų Europai, kurioje ankstesnis totalitarinis režimas yra sunaikinęs bendruomeniškumą, siekti korporatyvinės socialinės atsakomybės dėl nepalankių mentaliteto savybių yra sunkiau. Tačiau korporatyvinė socialinė atsakomybė yra vienodai reikšminga visų šalių įmonėms ir įstaigoms – tiek visada mažesniu socialiniu solidarumu pasižymėjusiose anglosaksiškose šalyse, tiek norinčiose, bet nelabai sugebančiose pasiekti didesnį ekonominį konkurencingumą kontinentinės Europos šalyse, tiek norinčiose pasivyti Vakarų Rytų Europos šalyse, kurios labai stokoja ir socialinio saugumo.

Kalbant apie Lietuvos atvejį, yra žinoma daug faktų, kurie rodo, kad Lietuvoje dirbančiose Vakarų kompanijose yra aukštesnis pasitikėjimo (social trust) laipsnis, mažesnė korupcija, žmoniškesni darbdavių ir pavaldinių santykiai, dažnai didesni atlyginimai, aukštesnė darbo ir bendravimo kultūra ir pan. Tačiau yra ir tokių atvejų, kuomet Vakarų kapitalo valdomose įmonėse darbo sąlygos nepakankamai geros, žemas socialinio pasitikėjimo laipsnis, darbuotojai, netgi ir

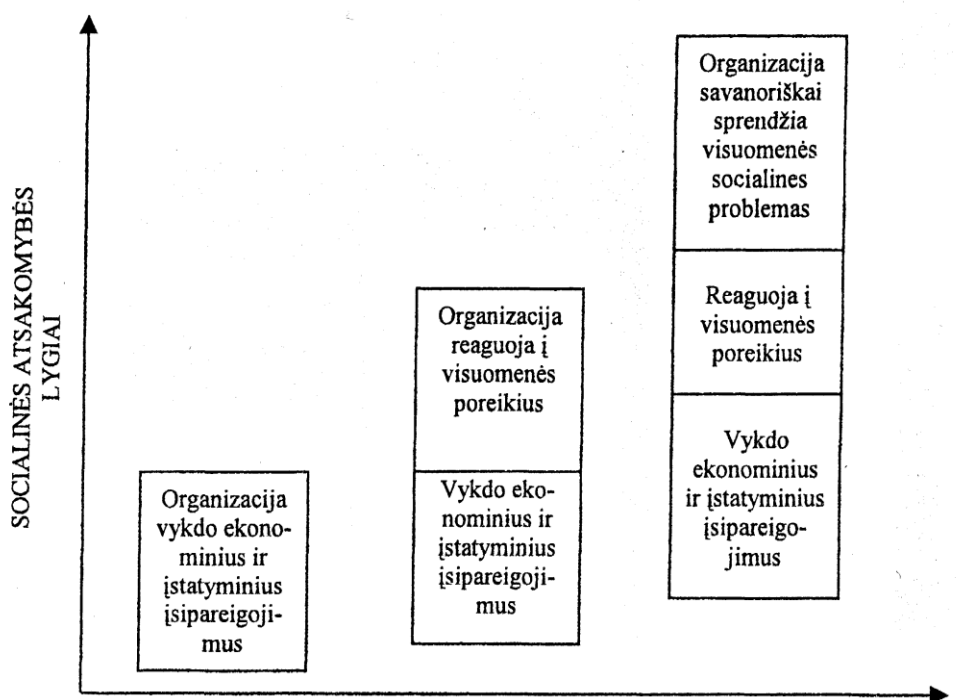
labai aukštos kvalifikacijos, nuolatos bijo prarasti savo darbo vietas. Guogio (2006) teigimu, negalima vienareikšmiškai teigti, kad yra dideli Vakarų ir Rytų kultūrų skirtumai darbo vietų prasme. Kiekviena šalis turi surasti savo socialinio saugumo modelį. Korporatyvinė socialinė atsakomybė turi būti apibrėžiama kaip socialinio saugumo forma, kuri pasireiškia darbo vietoje (kaip alternatyva profsajungų veikimui) ir pasitraukus iš darbo rinkos, kai tampama socialinių išmokų gavėju arba socialinių paslaugų vartotoju.

1.3. Socialinės atsakomybės lygiai

„Šiuolaikinėje literatūroje žodžių junginys *organizacijos socialinė atsakomybė* turi daug prasmų, kurias galima būti suskirstyti į tris kategorijas:

1. socialinis įsipareigojimas (*obligation*);
2. socialinė reakcija (*reaction*);
3. socialinė atjauta (*responsivness*). (Vyšniauskienė, Kundrotas, 1999, p. 103)

Įmonės socialinės atsakomybės kategorijų palyginimas pateiktas 1 paveiksle.

1 pav. Įmonės socialinės atsakomybės lygiai (Ivancevich, 1989, p. 35)

Socialinė atsakomybė kaip socialinis įsipareigojimas.

Šis požiūris yra artimai susijęs su amerikiečių ekonomisto Friedmano (2002) pažiūromis, kad įmonės visuomenėje veikia tik dėl vienintelio tikslo – gaminti produkciją, teikti paslaugas ir maksimizuoti pelną.

Šio požiūrio, dar vadinamo vienintelės paskirties teorija, šalininkai pateikia 4 argumentus, pagrindžiančius jų nuomonę:

1. Įmonės yra atsakingos akcininkams kaip savininkams. Taigi pirmiausia įmonės privalo tenkinti akcininkų interesus, siekdamas gauti maksimalų pelną.
2. Tokią veiklą kaip įvairių socialinių sąlygų gerinimo programos turi vykdyti ne verslo įmonės, o atitinkamos institucijos ar individualūs asmenys.
3. Įmonė, nusprendusi skirti dalį pelno socialinėms programoms vykdyti, menkina savo autoritetą. Kitaip sakant, įmonė materialiai skriaudžia savo akcininkus, atimdama iš jų pelno dalį ir investuodama į sritį, iš kurios gaunamas pelnas dažniausiai nėra apčiuopiamas.
4. Socialinių programų kaštai yra perkeliama į produkcijos ar paslaugų kainas, o tai reiškia, kad socialiai atsakingos įmonės veikla prieštarauja vartotojų ir akcininkų interesams.

Nors šiandieninėmis sąlygomis sunku sutikti su šiuo požiūriu, tačiau įmonė bus iš dalies teisi, sakydama, kad ji savo įsipareigojimą visuomenei vykdo gamindama prekes ir teikdama paslaugas bei gaudama pelną. (Pruskus 2003)

Socialinė atsakomybė kaip socialinė reakcija.

Pruskaus (2003) teigimu, visuomenė turi teisę reikalauti ir gauti iš įmonės daugiau nei vien produkciją ir paslaugas. Įmonė turi būti atsakinga ir už visuomenės, globalinių, ekologinių problemų sprendimą. Labdara bei parama, kita filantropinė organizacijos veikla taip pat laikoma socialiai atsakinga veikla. Socialinė atsakomybė kaip socialinė reakcija yra tik savanoriška, iš altruistinių paskatų kilusi socialinė įmonės veikla, pasireiškianti didesne socialine atsakomybe, nei reikalauja įstatymai. Įmonė, prisiimanti socialinę atsakomybę tik esant spaudimui, nėra socialiai atsakinga. Šio požiūrio esmė ta, kad įmonės reaguoja ir į tas socialines problemas, kurios nėra tiesiogiai susijusios su įmone ir jos veikla.

Socialinė atsakomybė kaip socialinis jautrumas.

Sąvoka „socialinis jautrumas“ reiškia įmonės veiklą, apimančią tiek socialinį įsipareigojimą, tiek socialinę reakciją. Socialiai jautri įmonė ne tik paklūsta įstatymams, ne tik reaguoja į

visuomenės problemas, numato ateities poreikius ir galimus būdus jiems patenkinti, bendrauja su vyriausybe, siekdama socialiai teisingų įstatymų, bet ir aktyviai ieško socialinių problemų sprendimo. Toks įmonės elgesys atspindi tikrąją ir plačiausią socialinės atsakomybės prasmę. Tai, koku socialinės atsakomybės lygiu įmonė veikia, daugiausiai lemia įmonės narių (ypač vadovų) etinės nuostatos bei įmonės kultūra, t. y. įmonėje pripažįstamos ir puoselėjamos vertybės. (V. Pruskus 2003)

Suprantama, įmonė nebus socialiai jautri (3 požiūris), jei nebus socialiai įsipareigojusi (1 požiūris) bei nereaguos į socialines problemas (2 požiūris). Iš čia kyla įmonės atsakomybės sąvoka.

1.4. Argumentai už ir prieš socialinę atsakomybę

Verslas yra visuomenės produktas, turintis įtakos ne tik jame dirbantiems žmonėms, bet ir aplinkai. „Socialinė atsakomybė parodo organizacijos įsipareigojimą maksimizuoti teigiamą poveikį visuomenei ir minimizuoti neigiamą įtaką.“ (Vyšniauskienė, Kundrotas, 1999)

Nors nė viena šiuolaikinė įmonė negali visiškai atsiriboti nuo atsakomybės, vis dar diskutuojama dėl socialinės atsakomybės vaidmens versle.

Ginčai apie verslo vaidmenį visuomenėje sukelia daugybę argumentų „už“ ir „prieš“ socialiai atsakingą įmonių elgesį. Šiuolaikiniai verslo etikos tyrėjai iškelia nemažą argumentų tiek už, tiek prieš įmonės socialinę atsakomybę. Didžiausias įmonės interesas – didinti visuomenės, kurioje įmonė veikia, gerovę.

V. Pruskus (2003) išskiria šiuos pagrindinius argumentus už ir prieš socialinę atsakomybę.

Argumentai „už“ socialinę atsakomybę:

1. *Sukuriamos palankios verslui ilgalaikės perspektyvos.* Socialiniai įmonių veiksmai gerina vietinių bendruomenių gyvenimą ir mažina valstybės dalyvavimo būtinumą. Socialiai sėkmingoje visuomenėje ir verslui yra geresnės sąlygos. Be to, nors trumpalaikės išlaidos, susijusios su socialine veikla, gali būti didelės, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje jos gali padidinti pelną, nes vietinės bendruomenės, vartotojų ir tiekėjų akyse klostosi patrauklus firmos įvaizdis.

2. *Visuomenės poreikių ir lūkesčių pasikeitimas.* Socialiniai lūkesčiai, susiję su verslu, pradėjo keistis XX a. šeštajame dešimtmetyje. Siekiant sumažinti skirtumą tarp naujų visuomenės lūkesčių ir realaus firmų atsako, imta jas vis labiau įtraukti į socialinių problemų sprendimą, ir šis įsitraukimas pasirodė ne tik laukiamas, bet ir būtinas. Tapo aišku, kad daugelio socialinių problemų be verslo pagalbos išspręsti negalima.

3. *Išteklų turėjimas ir jų skyrimas sprendžiant socialines problemas.* Kadangi verslas disponuoja dideliais žmonių ir finansiniais ištekliais, tai dalį jų reikėtų perduoti socialinėms reikmėms tenkinti.

4. *Moralinis įsipareigojimas vykdyti socialiai atsakingą veiklą.* Bendrovė yra visuomenės narys, todėl savo veiklą ir elgesį turėtų grįsti egzistuojančiomis moralės normomis. Kaip ir individualūs asmenys, taip ir kompanija turi veikti socialiai atsakingai ir tąja veikla stiprinti visuomenės moralumo pagrindus. Kadangi įstatymai negali apimti visų gyvenimo atvejų, tai bendrovės turi elgtis atsakingai, kad palaikytų visuomenę, įtvirtinant joje padorumo ir teisingumo principus.“ (Pruskus, 2003)

Argumentai „prieš“ socialinę atsakomybę:

1. *Pelno didinimo principo paneigimas.* Dalies pelno lėšų skyrimas socialinėms reikmėms mažintų pelno didinimo principo veiksmingumą. Bendrovė elgiasi socialiai atsakingai kreipdama dėmesį tik į ekonominius interesus, o palikdama socialines problemas spręsti valstybinėms įstaigoms ir tarnyboms, labdaros ir visuomeninėms organizacijoms. Kitaip tariant, jį vykdo tik ekonomines funkcijas, ką jai ir dera daryti, o ne kištis į socialinę sritį, kurią tvarkyti yra valstybės prerogatyva.

2. *Įsitraukimo į socialinę sritį išlaidos.* Lėšos, skiriamos socialinėms reikmėms tenkinti, organizacijai reiškia papildomas išlaidas. Galiausiai šios išlaidos, perkeliamos ant vartotojo pečių, padidintų kainas už teikiamas prekes ir paslaugas.

3. *Nepakankamas atsiskaitomybės visuomenei lygis.* Kadangi valdytojų niekas nerenka, tai jie nėra tiesiogiai atsakingi plačiajai visuomenei (vadinasi, negalima iš jų reikalauti ir atsakomybės). Rinkos ekonomikos sistema gerai kontroliuoja ekonominius bendrovės rodiklius, bet labai prastai – socialinį įsitraukimą į visuomenės reikalus. Kol visuomenė nesukurs įmonės tiesioginės atsiskaitomybės tvarkos, įmonės nedalyvaus socialiniuose veiksmuose, už kuriuos jos nesijaučia atsakingos.

4. *Stygius gebėjimo spręsti socialines problemas.* Bet kurios bendrovės personalas yra gerai pasirengęs veikti ekonomikos, rinkos ir technologijų sferoje. Tačiau jis neturi patirties, leidžiančios jam užsiimti socialinių problemų sprendimu. Visuomenės tobulinimu turėtų užsiimti specialistai, dirbantys atitinkamose valstybės institucijose ir labdaros organizacijose. (Pruskus, 2003)

Taigi įmonės socialinės atsakomybės negalima vertinti vienareikšmiškai – teigiamai arba neigiamai. Šis klausimas turi daugelį aspektų.

1.5. Įmonių socialinė atsakomybė darnaus verslo vystymosi kontekste

Įmonių socialinė atsakomybė (ISA) yra apibrėžiama kaip tvari verslo veikla, kuri yra patikima ir pageidautina dėl to, kad atsižvelgiama į etines vertybes, žmones, bendruomenes ir aplinką (Anderson, 1989). Šis apibrėžimas perteikia trumpalaikį požiūrį, kuomet daugiausia dėmesio bendrovės skiria aktualiausiems klausimams.

Yra išskiriamos keturios sudedamosios dalys, kurios įtakoja organizacijos gebėjimą būti socialiai atsakinga (Finch, 2005): 1) poveikis aplinkai; 2) bendrovių valdymas; 3) socialinis poveikis; 4) darbo vietos praktika.

Remiantis skyriaus pradžioje pateiktu apibrėžimu, ISA ir tvarumą ir darnų vystymąsi laikysime sinonimais.

Bet kokia organizacija, siekianti darnumo ilguoju laikotarpiu, pirmiausia turi būti finansiškai nepriklausoma (žr. 2pav.). Kai šis pirminis finansinio kapitalo poreikis pasiekiamas, organizacija turi būti tapti socialiai atsakinga. Tai pasiekama tuomet, kai užtikrinama, kad įmonės valdymas, darbo vietos praktika, aplinkos apsauga ir socialinis poveikis atitinka visuomenės lūkesčius ir etines vertybes. Tik tokiu atveju įmonė pasiekia darnumo ilguoju laikotarpiu (Finch, 2005).

2 pav. Ryšys tarp įmonės finansinio savarankiškumo ir darnumo (Finch, 2005).

Nors išsivysčiusiose šalyse diskusijos, susijusios su įmonės socialinės atsakomybės vaidmeniu prasidėjo 1970 m. tačiau Lietuvoje tai dar palyginus nauja tema. Šiame skyriuje

pasistengsiu aptarti pagrindines ĮSA problemas, su kuriomis susiduriama stengiantis praktiškai įgyvendinti ĮSA.

1.5.1. Darnaus vystymosi kriterijai

Nagrinėjant užsienio autorių mokslines publikacijas galima pastebėti, kad darnus verslo vystymasis suprantamas kaip toks savanoriškas verslo elgesys, kuomet paisoma ne tik ekonominių kriterijų, bet ir atsižvelgiama ekologinius ir socialinius visuomenės ir vyriausybės interesus. Dažnai terminas „darnus verslo vystymasis“ suprantamas kaip absoliutus sinonimas įmonės socialinės atsakomybės terminui (Finch, 2005).

Darnaus vystymosi kriterijai kito priklausomai nuo priklausomai nuo darnaus vystymosi idėjų plėtojimosi pačioje visuomenėje, todėl dar ir iki šiol nėra vienintelio ir universalaus šio reiškinio apibrėžimo. Jei vykstant diskusijoms darnaus vystymosi tema buvo keliami klausimai, kaip verslas turėtų rūpintis supančia aplinka, tai neišvengiamai buvo prieinama ir iki to, kad buvo paliečiami ir socialiniai verslo aspektai. Analizuojant literatūrą taipogi galima pastebėti siūlymų, kaip vieną iš darnaus vystymosi kriterijų laikyti moralinį verslo aspektą (Beckmann, Pies, 2007). Iš kitos pusės, Bassen, Meyer (2006) akcentuoja koncepcijos dinamiškumą, tvirtindami, kad pačios koncepcijos turinys priklauso nuo teorinių paradigmu, lokalinių ekonominių tradicijų, vykdomo verslo specifikos ir tam tikro laikmečio. Dėl šių aplinkybių nevienodumo, vienintelio apibrėžimo nėra ir negali būti.

Dėl skirtingos terminologijos kalbant apie įmonių socialinę atsakomybę pasireiškia ir tam tikros problemos. Būtent dėl šios priežasties, kiekvienas mokslinis darbas, susijęs su ĮSA, pirmiausiai pradedamas terminologijos aptarimu. Dauguma įmonių, neturėdamos aiškaus ĮSA supratimo, savaip interpretuoja sudedamuosius ĮSA elementus bei darnų vystymąsi. Kadangi įmonės vadovų supratimą didžiaja dalimi lemia įmonės specifika, todėl ir atskirų ĮSA elementų svarba yra suvokiama skirtingai. Tą geriausiai liudija 2007 metais atliktas įmonių socialinės atsakomybės padėties Lietuvoje bazinis tyrimas, kuriame buvo analizuojama atskirose verslo šakose įgyvendinta įmonių socialinė atsakomybė.

Pati verslo darnaus vystymosi idėja kilo kaip viena iš sudedamųjų pačios visuomenės vystymosi idėjų. Nagornov, Solnceva (Нагорнов, Солнцева. 2007) teigimu, daugelis atliktų makroekonominių tyrimų, susijusių su darnaus verslo vystymosi įtaka tokiems rodikliams kaip bendras aplinkos užterštumas, nacionalinis ekonominis augimas ir kitiems ekologiniams ir makroekonominiams rodikliams parodė jog yra glaudus ryšys tarp minėtų rodiklių bei ĮSA. Šį faktą geriausiai atspindi Bertinelli, Strobl (2006) atliktas teorinis bei empirinis tyrimas. Šių autorių atliktas tyrimas parodė, kad bendras supančios aplinkos užterštumas priklauso nuo to, kiek šalyje

yra išplėtotos investicijos į naujas technologijas, tausojančias aplinką. Remiantis šiuo tyrimu, buvo padaryta prielaida, kad nuo socialiai atsakingų investicijų šalyje lygio priklauso bendro aplinkos užterštumo lygio mažinimas, jo stabilizavimas iki tam tikro lygio arba mažėjimas.

Kaip vieną iš svarbiausių darbų, nagrinėjusių priklausomybę tarp darnaus vystymosi ir skurdo, technologinio ir ekonominio progreso, žemės ūkio, vandens išteklių valdymo bei bandymo apibrėžti darnaus vystymosi sąvoka, Nagornov, Solnceva (Нагорнов, Солнцева. 2007) mini Kumari (2007) atliktą darbą. Kaip vieną iš pagrindinių Kumari (2007) darbo išvadų, siekiant darnaus vystymosi plėtros, minima būtinybė sujungti verslo, vyriausybių ir kitų suinteresuotų grupių pastangas į visuomenines darnaus vystymosi institucijas.

1.5.2. Darnaus įmonių vystymosi bei ĮSA teoriniai aspektai bei tyrimai

Nors yra teigiama, kad socialiai atsakingo verslo teorijos atsirado XXa. antrojoje pusėje, tačiau jų užuomazgų galima aptikti klasikinės anglų ekonominės politikos veikaluose. Vieni iš žymiausių autorių, pradėję nagrinėti verslo ir visuomenės ryšius yra Adamas Smitas, Davidas Rikardas, Karlas Marksas ir kiti.

Jusčiaus (2007) pastebi, kad A. Smito ir D. Rikardo darbuose iš esmės buvo suformuluoti laisvosios konkurencijos sąlygomis veikiančio verslo socialinės atsakomybės koncepcijos pradmenys. Šių autorių darbuose, kaip svarbiausias verslo tikslas buvo išskirtas – ekonominio pelno siekimas ir didinimas. Verslo socialinės atsakomybės principas nebuvo priešpastatomas pelno siekimo principui, o priešingai, buvo manoma, kad įmonė gamindama visuomenės lūkesčius atitinkančias prekes, pasitarnauja visuomenei. Tuo tarpu K. Markso darbuose buvo pasisakoma prieš kapitalistinę santvarką, todėl ir socialinė atsakomybė turėjo visai kitokią reikšmę. K. Markso modelyje, verslo įmonės, kaip ir visa kapitalizmo ideologija, buvo suvokiamos kaip tarnaujančios mažai visuomenės daliai, todėl savaime negalinčios būti socialiai atsakingos prieš visą visuomenę.

Lyginant praeities ir šių dienų autorių ĮSA suvokimą, negalima nepastebėti, kad dabartiniai autoriai, kalbėdami apie įmonės socialinę atsakomybę, tapatina ją su darnia verslo plėtra. Beveik visus darbus, skirtus darniam verslo vystymuisi, galima skirstyti pagal tai, koks yra jų požiūris į įmonės socialinę atsakomybę. Tokią klasifikaciją yra pateikęs Finch (2005), ja siekiama paaiškinti kokie motyvai įpareigoja įmones laikytis darnios plėtros principų.

Remiantis šia klasifikacija įmonės socialinė atsakomybė bei darnus vystymasis pateikiami remiantis tokiais požiūriais:

- *Darnus verslo vystymasis remiantis agentavimo teorija;*

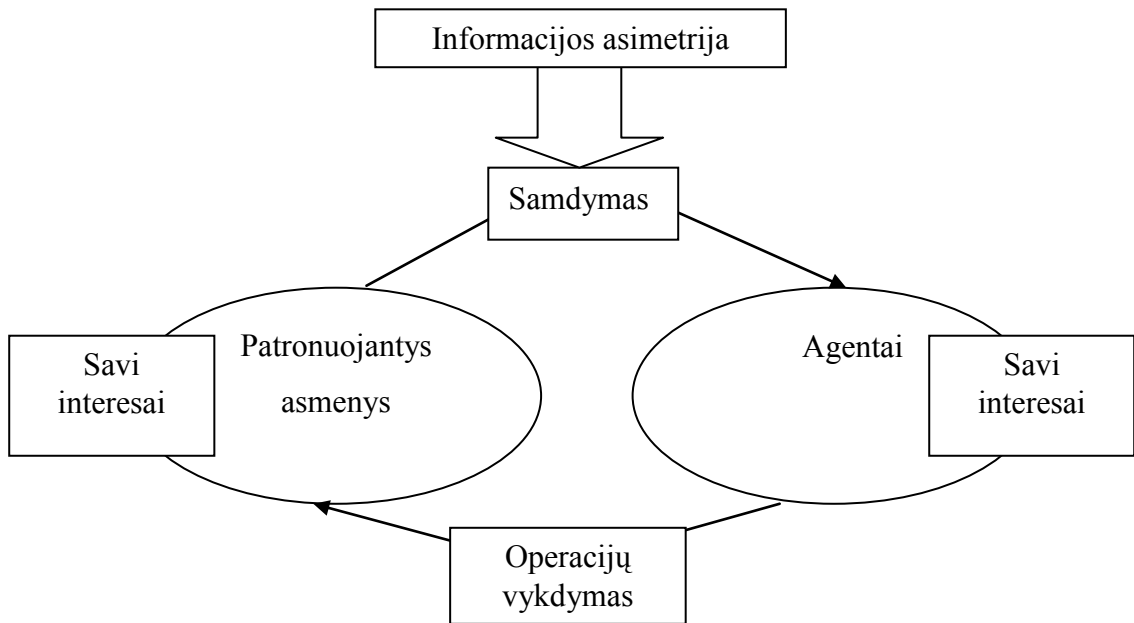
- *Darnus verslo vystymasis remiantis korporaciniu socialiniu efektyvumu;*
- *Darnus verslo vystymasis remiantis įmonės resursais;*
- *Darnus verslo vystymasis remiantis suinteresuotųjų grupių teorija. (Finch, 2005)*

1.5.3. Darnus verslo vystymasis remiantis agentavimo teorija

Agentavimo teorija formaliai atsirado 1970 metų pradžioje, tačiau jos koncepcija turi ilgą istoriją. Agentavimo teorija teigia, kad įmonę galima laikyti kaip sutartinius santykius tarp išteklių turėtojų ir jų valdytojų. Agentavimo (tarpininkavimo) santykiai atsiranda tuomet, kai vienas ar keli patronuojantys asmenys pasamdo vieną ar kelis kitus asmenis, vadinamuosius agentus, kad atliktų tam tikras paslaugas. Agentams yra patikima sprendimų priėmimo teisė. Versle pagrindiniai agentavimo santykiai būna tarp akcininkų ir vadovų, akcininkų bei skolintojų. Šie santykiai nebūtinai turi būti harmoningi. Pati agentavimo teorija yra susijusi su interesų konfliktu tarp agentų ir savininkų. Dėl to atsiranda įtaka įmonių valdymui bei verslo etikai. Kai atsiranda agentavimo santykiai, tendencingai pradeda augti agentūros išlaidos, kurios yra patiriamos siekiant išlaikyti veiksmingus agentūros santykius (pvz., siūlant premijomis paskatinti vadovus siekti akcininkų interesų). (Maurer et. All., 1995)

Pagrindinė agentavimo teorijos problema kyla tuomet, kada išsiskiria korporacijos vadovų ir savininkų tikslai. Kadangi verslo vykdymas, atsižvelgiant į ekologines bei visuomenines problemas formuoja pirmiausia teigiamą verslo vadovų reputaciją, tuo tarpu ĮSA vykdymo išlaidos tenka įmonės akcininkams, o tai mažina jų pelną. Taipogi korporacijos vadovai gali turėti asmeninių tikslų, prieštaraujančių akcininkų tikslams maksimizuoti turtą. Šis konfliktas atsiranda dėl to, kad akcininkai leidžia vadovams disponuoti įmonės turtu. Pasak agentavimo teorijos, esant netobuloms darbo ir kapitalo rinkoms, įmonių vadovai sieks maksimizuoti savo naudą akcininkų sąskaita. Vadovai visuomet turės didesnes galimybes veikti labiau dėl savo nei dėl įmonės interesų, kadangi visuomet egzistuos informacijos asimetrija ir neapibrėžtumas.

Pasak agentavimo teorijos, jeigu verslą vertiname kaip pagrindinę funkciją, maksimizuojančią akcininkų naudą, tuomet darnus verslo plėtojimas tampa nereikalinga bei žalinga koncepcija (Finch, 2005).

3 pav. Agentavimo teorijos principai (sudaryta autoriaus).

Vieno didžiausių šios teorijos šalininko Friedmano (1962, 1970) teigimu, įmonės dalyvavimas labdaringuose renginiuose, ne kas kita kaip neracionalus įmonės išteklių švaistymas.

Kadangi, remiantis šiuo požiūriu, įmonės vykdomas darnus verslas reikalauja didelių išlaidų, todėl kyla klausimas kas skatina įmones imtis tokios veiklos. Nagornov, Solnceva (2007) cituodami Cerin, Karlson teigia, kad remiantis šiuo požiūriu, darnią verslo plėtrą reikėtų vykdyti remiantis nuosavybės teisių apsaugos principais. Kadangi dažniausiai ekologinės gamybos pasekmės pirmiausiai pasijaučia lokaliu mastu, todėl kaip efektyviausią būdą kaip tai sukontroliuoti autoriai siūlo taršos leidimų prekybos sistemos įvedimą. Autorių teigimu, įvedus efektyvią taršos leidimų prekybos sistemą, taršos leidimų pirkimas didintų įmonės gamybos sąnaudas, o tai paskatintų bendroves elgtis socialiai atsakingiau bei ieškoti ekologiškesnių gamybos būdų.

Darnus verslo vystymasis remiantis korporaciniu socialiniu efektyvumu

Jeigu agentavimo teorija teigia, kad kompanijos darnios plėtros gali siekti tiktai didindamos išlaidas, tai socialiniu efektyvumu teorija sako, kad toli gražu ne visuomet taip būna. Priešingai, dažnai galima net pastebėti, kad įmonės, besilaikančios darnios plėtros principų, dažnai pasiekia net geresnių finansinių rodiklių.

Ryšiams tarp ĮSA ir kompanijų veiklos rezultatams skirta daugybė tyrimų. Bendrų ir neginčijamų išvadų kol kas nėra: yra darbų, kuriuose teigiama kad tarp šių faktorių yra griežta

koreliacija, kituose darbuose teigiama, kad yra neigiama koreliacija, taipogi yra tyrimų, kuriuose teigiama, kad nei teigiamos, nei neigiamos priklausomybės nėra.

Visus tyrimai, atlikti siekiant nustatyti priklausomybę tarp minėtų veiksnių, sąlyginai skirstomi į grupes priklausomai nuo naudoto metodo – diskusiniai, teoriniai, statistiniai, ekonometriniai. Dauguma publikacijų remiasi būtent pirmuoju metodu. Taip yra dėl to, kad nustatyti statistinę ar ekonometrinę priklausomybę tarp ĮSA ir finansinių įmonės rodiklių ganėtinai problemiška. Pirmiausiai gali pasireikšti klaidingas ryšys, taipogi gali būti sunku nustatyti ar yra koks nors ryšys tarp nepriklausomų kintamųjų.

Becchetti, Giacomo (2005) atliko tyrimą kaip ĮSA įtakoja pagrindinius JAV kompanijų įmonių rodiklius. Autoriai padarė išvadą, kad ĮSA išplečia įmonės pagrindinį tikslą iš siekio maksimaliai didinti įmonės akcininkų turtą iki siekio didinti suinteresuotųjų šalių gerovę. Kas liečia kompanijos efektyvumą, autorių buvo nustatyta, kad ženkliai padidėjo pardavimų rodikliai vienam darbuotojui sumažėjus akcijų pelningumui. Autoriai taipogi pastebėjo, kad ĮSA mažina bendrovių gražos kintamumą ir didina atsparumą įvairiems netikėtiems pokyčiams rinkoje. Gautus tyrimų rezultatus autoriai aiškina tokiais neigiamais ĮSA kompanijai efektais, kaip padidėjusiomis išlaidomis darbo jėgai, o taipogi teigiamais to efektais, tokiais kaip personalo motyvavimas ir darbuotojų didesnio atsidavimo darbui, kas didina efektyvumą.

Darnus verslo vystymasis remiantis įmonės resursais

Darnus verslo vystymasis pagal verslo išteklių požiūrį teigia, kad įmonės besilaikančios darnios plėtros principų, ypač tų, kurie didelį dėmesį skiria ekologinėms problemoms, gali ne tik pagerinti savo finansinius rodiklius, bet ir įgyti didelį konkurencinį pranašumą. Darnaus verslo plėtros įtaką konkurenciniam įmonės pranašumui pamatuoti ganėtinai sudėtinga. Mele (2004), atlikęs ĮSA poveikio Ispanijos kompanijoms tyrimą, nustatė, kad konkurencinio pranašumo įgijimas yra antras pagal svarbą įmonių socialinės atsakomybės efektų po kompanijos reputacijos gerinimo. Nagornov, Solnceva (2007) cituodami Werther ir Chandler teigia, kad atradus pusiausvyrą tarp kompanijos strategijos, prekės ženklo bei ĮSA galima susikurti ilgalaikį konkurencinį pranašumą. Kita vertus norint pasiekti šį tikslą būtinas efektyvus darnaus verslo vystymosi principų integravimas į kompanijos veiklą.

Darnus verslo vystymasis remiantis suinteresuotųjų grupių teorija

Suinteresuotųjų grupių teorija buvo suformuluota keliais būdais, tačiau pagrindinis skirtumas nuo agentavimo teorijos yra tas, kad įmonės atsakomybė yra platesnė nei vien tik tenkinti akcininkų

interesus. Šią teoriją detalizuotai 1984 metais praplėtė R. Freemanas. Jis modifikavo tradicinį korporacijos „įėjimo – išėjimo“ modelį, kuris pripažino tik keturias dalyvių grupes, tiesiogiai siejamas su įmonės veikla: investuotojus, samdomus darbuotojus, tiekėjus ir vartotojus. R. Freemanas, remdamasis dar CH. Barnardo (1938) suformuluotais teiginiais apie paskatų įtaką verslui, gerokai išplėtė suinteresuotų grupių sąrašą, priskirdamas joms ir vyriausybines institucijas, politines grupuotes, profesines sąjungas bei jų susivienijimus, gamtosaugos, žmogaus ir vartotojų teisių gynėjus, gyventojų bendruomenes ir kitas suinteresuotas grupes. Jis buvo įsitikinęs, kad akcininkai privalo paisyti ne tik savininkų, bet ir kitų visuomenės grupių interesų. (Freeman, 1984)

Apibendrinant R. Freemanas teorijos modifikaciją, galima teigti, kad *suinteresuotieji yra tie asmenys ar asmenų grupės, kurie gali būti įtakoti ar įtakojami organizacijos misijos.*

Suinteresuotosios šalys, veikdamos formaliai ar neformaliai, individualiai ar kolektyviai, yra pagrindinė įmonės išorinės aplinkos dalis, galinti teigiamai arba neigiamai paveikti organizaciją. Pasak šios teorijos, pagrindinis verslo iššūkis yra identifikuoti tuos, kam, už ką ir kiek įmonė yra atsakinga ir kaip toli ta atsakomybė tęsiasi. Dažnai šį uždavinį įmonėms apsunkina regioniniai ir kultūriniai skirtumai, tose šalyse, su kuriomis palaiko ryšius įmonė. Nustatydamas ir įvertindamos suinteresuotųjų grupių sudėtį, jų santykius, atsakomybę, įmonės gali geriau orientotis savo aplinkoje, formuoti ir įgyvendinti savo strategijas. Įidentifikuoti suinteresuotąsias grupes bei nustatyti jų įtakos svarbą įmonės veiklai nėra paprasta. R. Michellas, B. Agle'as ir D. Woodas pasiūlė trijų principų suinteresuotų grupių įvertinimo modelį:

- Galios principas: kokią galią konkreti suinteresuotoji grupė turi (arba gali įgyti) įgyvendindama savo siekius paveikti įmonę?
- Teisėtumo principas: ar šios grupės veiksmai yra teisėti ir ar jie visuomenės pageidaujami, atitinkantys jos pripažintas normas, vertybes ir ribojimus?
- Skubos principas: kaip skubiai reikia reaguoti į suinteresuotosios grupės keliamą problemą? (Michell, Agle, Wood, 1997).

Nors šis modelis ir yra ganėtinai paprastas, tačiau dėl siūlomų kriterijų heterogeniškumo netapo plačiai naudojamu praktiniu instrumentu. Kitas autorius, daug prisidėjęs plėtojant suinteresuotųjų grupių teorijos pagrindumą buvo T. Jonesas. T. Jonesas 1995 metais išleistame savo straipsnyje tvirtino, kad modernios korporacijos ir jos aplinkos santykius apibūdina trys pagrindiniai vadybiniai bruožai:

- Įmonės per kontraktų sistemą palaiko santykius su gana nemažu suinteresuotųjų grupių skaičiumi;
- Įmonėms daugeliu atvejų vadovauja profesionalūs samdomi įvairių lygmenų vadovai;

- Įmonės veikia rinkose, kuriose konkurencinis spaudimas neišvengiamai daro įtaką įmonių elgesiui, bet konkurencija nebūtinai baudžia, kai šis elgesys nebūna maksimaliai efektyvus (Jones, 1995).

T. Jones nuomone, savanoriški socialiniai įsipareigojimai ir su tuo susijusios sąnaudos padeda sumažinti suinteresuotų grupių priešišumą ar net jį pašalinti. Priešingu atveju, suinteresuotų grupių priešiškumas padarytų didesnę žalą, negu prevenciniai socialinės atsakomybės kaštai. (Jones, 1995).

Jusčiaus (2007) teigimu, sąžiningumas, pasitikėjimas, atsakingumas ir etiškas elgesys yra tvirtas pagrindas naudingiems verslo ryšiams. Svarbu ir tai, kad šis savanoriškas, bet kartu suinteresuotoms šalims naudingas pasitikėjimo formavimo procesas sukelia teigiamą grandinę reakciją.

Vis dėl to nepaisant didelio suinteresuotųjų grupių teorijos populiarumo, ši teorija sulaukė ir daug kritikos. Ją kritikavo ne tik ekonomistai, bet ir socialinių procesų tyrėjai. Didžiausias šios teorijos priešininkas O. Sternberg, kuris pažymi, kad šios teorijos teiginiai visiškai nesuderinami su teisėtais verslo tikslais ir griaua esmines nuosavybės teises, sukelia įmonių tikrosios atsakomybės eroziją (Sternberg, 1997).

Kitas svarbus argumentas išsakytas prieš šią teoriją, kad įvairios dalyvaujančios šalys turi skirtingus interesus, kurie yra nesuderinami ir dažnai tarpusavyje konfliktuojantys. Geriausiu atveju galima tik ieškoti kompromiso. (Jusčius, 2007).

1.6. Tarptautinis įsa reglamentavimas

Praeito amžiaus 9-10-ame dešimtmetyje iš įmonių imta reikalauti prisidėti prie darnaus vystymosi (sustainable development, angl.) koncepcijos įgyvendinimo, derinant tarpusavyje tris – ekonomikos, ekologijos, etikos – veiklos metmenis (Elkington, 1998). Šie verslo pokyčiai geriausiai atsispindėjo korporatyvinio valdymo (corporate governance, ang.), gero korporatyvinio pilietiškumo (good corporate citizenship, ang.) bei įmonių socialinės atsakomybės (toliau - ĮSA, corporate social responsibility, ang.) koncepcijose. Šios koncepcijos praktikoje pasireiškia tuo, jog įmonės savanoriškai prisiima atsakomybę už socialinę, ekonominę bei ekologinę gerovę, kuri ankščiau priklausė tik nacionalinėms vyriausybėms (Pučėtaitė, 2009).

Visų šių koncepcijų įgyvendinimo gairės pateikiamos įvairiuose normatyviniuose dokumentuose: Tarptautinės darbo organizacijos konvencijose, Europos Sąjungos Lisabonos ir Gotenburgo strategijose, Jungtinių Tautų Organizacijos Pasauliniame susitarime (The Global Compact, ang.) ir Tūkstantmečio tiksluose (The Millennium Goals, ang.), kuriuos papildė atskirų

pramonės šakų, pačių organizacijų susikurti etikos kodeksai bei įsipareigojimai būti geromis korporatyvinėmis pilietėmis etc. (Pučėtaitė pagal Crane ir Matten, 2009). Minėtus principus praktiškai įgyvendinti padeda tam tikros standartų sistemos bei iniciatyvos.

Kaip pagrindines ĮSA veiklą reglamentuojančios iniciatyvas galima išskirti šias:

- *ĮSA standartai.*
- *Jungtinių tautų iniciatyva (Global Compact);*
- *Jungtinių tautų vystymo programa;*

Šiame skyriuje toliau ir bus aptarti pagrindiniai instrumentai, padedantys įgyvendinti ĮSA.

1.6.1. ĮSA standartai

Socialinės atsakomybės ir (ar) aplinkos vadybos sistemų standartai – tai išsamūs konkrečios srities savanoriškai diegiami reikalavimai, kurių įgyvendinimas gali būti patikrinamas. Vieningo ĮSA standarto šiuo metu nėra, tačiau kai kurie šiuo metu taikomi standartai ir sistemos yra skirtos įvairiems ĮSA principams diegti įmonėse. Su ĮSA susiję šie standartai:

SA8000 socialinio atskaitingumo standartas (angl. Social Accountability 8000) tai Tarptautinės socialinės atsakomybės organizacijos TSA (angl. Social Accountability International - SAI) parengtas standartas, nustatantis reikalavimus etiškų darbo sąlygų valdymo sistemai. Standartą taikančios organizacijos turi ne tik vykdyti visus nacionalinius privalomuosius teisinius ir kitus reikalavimus, bet ir laikytis standarte nurodytų tarptautinės darbo organizacijos konvencijų (11 konvencijų 2001 m. versijoje), Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos bei Konvencijos dėl visų formų moterų diskriminacijos panaikinimo principų. Sistemos pagal šio standarto reikalavimus taikymas ir sertifikavimas parodo visoms suinteresuotosioms šalims (esamiems ir potencialiems vartotojams, visuomenei, vietinei bendruomenei ir t.t.), kad organizacija laikosi tarptautinių darbdavystės etikos normų. SA8000 sistema sudaryta pagal pripažintus kokybės ir aplinkosaugos vadybos sistemų standartus ISO 9001 ir ISO 14001. Gerai suderinamas su OHSAS 18001³.

³ Įmonių socialinės atsakomybės standartų diegimas: sąlygų aprašas pagal nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009-2011 metų programos įgyvendinimo priemonių plano 3.1.9 priemonę: http://www.undp.lt/uploads/3%201%209%20Priemones%20aprasas_galutinis.pdf

SA8000 standarto reikalavimai apima šias sritis: vaikų darbas, priverstinis darbas, sauga ir sveikata, asociacijų laisvė, diskriminacija, drausminė procedūra, darbo valandos, kompensacija, vadovybė. SA8000 yra sertifikavimo standartas⁴.

ISO 26000 Socialinės atsakomybės gairių standartu siekiama sukurti pridėtinę vertę, susisteminant ir pateikiant visuotinai pripažintus principus įmonių socialinės atsakomybės srityje. Gairėmis siekiama pateikti visuotinai pripažintus principus, bet ne pakeisti esamus tarptautinius susitarimus, tokius kaip JT žmogaus teisių deklaracija ar TDO konvencijos. Šie principai apima tokias sritis kaip aplinkos apsauga, žmogaus teisės, įdarbinimo ir darbo praktika, vadovavimą organizacijai, skaidrią veiklą, bendruomenės įtraukimą bei vartotojus. ISO 26000 nėra sertifikavimo standartas⁵.

ISO 14001 yra tarptautinių standartų serijos dalis, susijusi su aplinkos apsaugos vadyba. Šis standartas nustato geriausią aktyvios organizacijų poveikio aplinkai vadybos praktiką. ISO 14001 standartas apima pagrindinius aplinkos apsaugos veiksmingumo reikalavimus: *aplinkos apsaugos teisinių reikalavimų atitiktį, jų nuolatinį gerinimą ir taršos prevenciją*. Pagrindiniai standarto elementai: aplinkos apsaugos politika, planavimas, diegimas ir vykdymas, tikrinimas ir koregavimo veiksmai, vertinamoji vadovybės analizė. ISO 14001 – tai pasaulyje vienas geriausiai žinomų standartų, naudojamų aplinkos apsaugos vadybos sistemų sertifikavimui⁶.

EMAS - Aplinkosaugos valdymo ir audito sistema, suteikianti galimybę organizacijoms parodyti, kad jos savo veiklą grindžia aukštais aplinkos apsaugos standartais. Bendras EMAS uždavinys yra skatinti nuolatinį aplinkos apsaugos veiksmingumo gerinimą. Dalyvaudamos šioje schemoje, įmonės leidžia vertinti ir tobulinti savo aplinkos apsaugos veiksmingumą bei viešina tam tikrą informaciją⁷

⁴ SA8000:2008 Standard. Social Accountability International.. <http://www.sa-intl.org/index.cfm?fuseaction=Page.viewPage&pageId=937&parentID=479&nodeID=1>

⁵ Įmonių socialinės atsakomybės standartų diegimas: sąlygų aprašas pagal nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009-2011 metų programos įgyvendinimo priemonių plano 3.1.9 priemonę: http://www.undp.lt/uploads/3%201%209%20Priemones%20aprasas_galutinis.pdf

⁶ Įmonių socialinės atsakomybės standartų diegimas: sąlygų aprašas pagal nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009-2011 metų programos įgyvendinimo priemonių plano 3.1.9 priemonę: http://www.undp.lt/uploads/3%201%209%20Priemones%20aprasas_galutinis.pdf

⁷ Įmonių socialinės atsakomybės standartų diegimas: sąlygų aprašas pagal nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009-2011 metų programos įgyvendinimo priemonių plano 3.1.9 priemonę: http://www.undp.lt/uploads/3%201%209%20Priemones%20aprasas_galutinis.pdf

1.6.2. Pasaulinis susitarimas

1999 m. Pasaulio ekonomikos forumo metu Jungtinių Tautų generalinis sekretorius Kofi Annanas pirmą kartą pristatė Pasaulinį susitarimą. Jis pakvietė verslo lyderius jungtis prie iniciatyvos, kuri suvienijo veikti kartu verslo įmones bei organizacijas, Jungtinių Tautų organizaciją (JTO) ir pilietinę visuomenę, remiantis dešimčia universalių principų žmogaus teisių, darbuotojų teisių, aplinkos apsaugos ir kovos su korupcija srityse. Pasaulinio susitarimo tikslas – skatinti įmones veikti atsakingai: nedaryti žalos aplinkai, bendruomenei, kitiems verslams ir bendromis pastangomis su JT, valdžios institucijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis dalyvauti socialinių ir aplinkos apsaugos problemų sprendime, prisidėti prie visuomenės raidos ir ekonomikos augimo⁸.

Šiuo metu Pasauliniame susitarime dalyvauja keli tūkstančiai bendrovių, tarptautinių darbo ir pilietinės visuomenės organizacijų iš viso pasaulio. Pasaulinis susitarimas – tai didžiausia savanoriška įmonių socialinės atsakomybės (ISA) iniciatyva, siekianti dviejų pagrindinių tikslų:

- *Padėti įmonėms įdiegti Pasaulinio susitarimo principus į įmonės verslo strategiją*
- *Skatinti bendradarbiavimą ir partnerystę tarp įvairių sektorių, valstybėje ir už jos ribų, siekiant universalių pasaulio plėtros tikslų⁹.*

Pasaulinis susitarimas grindžiamas žmogaus teisių, darbuotojų teisių, aplinkosaugos ir kovos su korupcija principais, kurie įtvirtinti:

- *1948 m. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje;*
- *1998 m. Tarptautinės darbo organizacijos deklaracijoje dėl pagrindinių principų ir teisių darbe;*
- *1992 m. Rio de Ženeiro deklaracijoje dėl aplinkosaugos ir plėtros;*
- *2000 m. Jungtinių Tautų konvencijoje prieš korupciją .*

Žmogaus teisės

1 principas: Siekiama, kad verslo organizacijos remtų ir gerbtų tarptautinę žmogaus teisių apsaugą savo įtakos sferoje;

2 principas: Užtikrintų, kad jos pačios neprisidėtų prie žmogaus teisių pažeidimų

⁸ Pasaulinis Susitarimas http://www.globalcompact.lt/lt/pasaulinis_susitarimas/

⁹ United Nations Global Compact. <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/index.html>

Darbuotojų teisės

3 principas: Siekiama, kad verslo organizacijos remtų asociacijų laisvę ir pripažintų teisę į veiksmingas bendras derybas;

4 principas: Siekiama panaikinti bet koki privalomąjį ar priverstinį darbą;

5 principas: Siekiama panaikinti vaikų darbą;

6 principas: Siekiama panaikinti diskriminaciją, susijusią su įdarbinimu ir profesija.

Aplinkos apsauga

7 principas: Siekiama, kad verslo organizacijos remtų prevencines programas, užtikrinančias aplinkos apsaugą;

8 principas: Imtūsi iniciatyvų aplinkosauginei atsakomybei didinti; ir

9 principas: Skatintų aplinkai palankių technologijų vystymąsi ir paplitimą

Kova su korupcija

10 principas: Verslo organizacijos turi kovoti prieš visas korupcijos formas (tame tarpe papirkinėjimą ir kyšininkavimą)¹⁰.

1.6.3. Jungtinių tautų vystymo programa

Jungtinių Tautų vystymo programa (JTVP) Lietuvoje yra pasaulinio Jungtinių Tautų (JT) pagalbos vystymuisi tinklo, veikiančio 166 pasaulio valstybėse, dalis. JTVP skatina visuomenės socialinę raidą, teikia šalims ekspertines žinias ir vykdo patirties sklaidą skaidraus valstybės valdymo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimo, energetikos, aplinkosaugos ir kt. srityse. Lietuvoje JTVP veikia nuo 1992 m. kaip valstybės ir savivaldos institucijų, NVO bei akademinės visuomenės partneris. Iki Lietuvos narystės Europos Sąjungoje (ES) JTVP administravo ir įgyvendino kompleksinius strateginės reikšmės įvairių donorų ir JT projektus.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, JTVP veikia kaip Lietuvos Respublikos (LR) Vyriausybės, pilietinės visuomenės, akademinės bendruomenės partneris, ir nuo 2006 m. nebeskiria naujų lėšų programų Lietuvoje vykdymui, bet įgyvendina projektus, kurie finansuojami valstybės, savivaldybių ir kitų donorų lėšomis. Nuo 2008 metų siekiant

¹⁰ Pasaulinis Susitarimas http://www.globalcompact.lt/lt/pasaulinis_susitarimas/

perduoti tematinę ir administracinę patirtį Lietuvos organizacijoms JTVP pradėjo įgyvendinti projektus, kuriuos finansuoja Europos socialinis fondas.

2005 m. JTVP kartu su partneriais įsteigė Nacionalinį atsakingo verslo tinklą Lietuvoje ir koordinuoja šio tinklo veiklą. Taip pat JTVP Lietuvoje administruoja ir koordinuoja JT sistemos organizacijų, tokių kaip Pasaulio sveikatos organizacija (WHO), Tarptautinė atominės energetikos agentūra (IAEA), Tarptautinė migracijos organizacija (IOM), Maisto ir žemės ūkio organizacija (FAO), Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuras Baltijos šalims (UNODC), bei kitų JT organizacijų (UNAIDS, UNFPA, UNHCR, UNEP, IMO ir t.t.) vykdomas veiklas Lietuvoje.

JTVP Lietuvoje veikia pagal JTVP regioninę programą 2007-2010 m.

Šiu metu JTVP Lietuvoje dirba šiose tematinėse srityse:

- Socialinės aprėpties didinimas ir skurdo mažinimas
- Subalansuota plėtra ir aplinkos apsauga
- Kitos sritys (ŽIV/AIDS, lyčių lygybė ir kt.)¹¹

2. ĮSA SKATINIMAS IR ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

2.1. ĮSA raida Lietuvoje

Susidomėjimas ĮSA klausimais Lietuvoje gimė visai neseniai. Lietuvai, tapus ES nare bei prisidėjus prie Lisabonos strategijos buvo suformuluotas tikslas – kurti konkurencingą ir dinamišką žiniomis pagrįstą ekonomiką, grindžiamą darnia ekonomine plėtra, harmoningais santykiais tarp verslo, valdžios bei pilietinės visuomenės. Tačiau įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvoms teisinės prielaidos buvo sukurtos Lietuvos pasirengimo narystei ES laikotarpiu, t.y. 2003-09-11 LR Vyriausybei patvirtinus Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją. Sutinkamai su šia strategija ir kitais ĮSA iniciatyvas skatinančiais teisiniais aktais bei suvokdamos savo socialinę atsakomybę, trisdešimt devynios Lietuvos įmonės ir organizacijos 2005 m. birželio 2d. tapo Pasaulinio susitarimo narėmis ir viešai pasižadėjo savo strategijoje, santykiuose su partneriais ir vartotojais bei kasdieninėje veikloje vadovautis žmogaus teisių, darbuotojų teisių, aplinkos apsaugos ir kovos su korupcija principais.

¹¹ JT organizacijos Lietuvoje. http://www.un.lt/index.php?page=jt-organizacijos-lietuvoje&hl=lt_LT

Kalbant apie ĮSA situaciją naujose ES šalyse tarp jų ir Lietuvoje, yra pastebima, kad:

- ĮSA yra palyginti naujas reiškinys, todėl trūksta supratimo apie tai, kas tai yra.
- ĮSA poreikis aktualus, kadangi įvykusi greita privatizacija padidino atotrūkį tarp turtingų ir vargšų, paskatino korupcijos protrūkį, apribojo galimybes visa teisiškai naudotis sveikatos apsaugos galimybėmis ir pan.
- Tačiau iniciatyvų skaičius didėja, nes, viena vertus, įmonės jaučiasi ekonomiškai stabilesnės, kita vertus, atsiranda vis daugiau nevyriausybinų organizacijų, kurios pradeda daryti spaudimą. Ir atvirkščiai – šalys ir regionai, kuriuose ekonomika mažiau pažengusi į priekį, daugiau koncentruojasi į ekonominius pasiekimus, ne visada suderinamus su socialiai teisinga veikla.
- ĮSA pradininkai yra užsienio korporacijos, investuotojai, perkeltantys savo gerąją praktiką į naujas šalis (Gudonienė, Leipuvienė, 2007)

Taipogi yra atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad išsivysčiusiose Europos šalyse svarbiausias laikytis socialiai atsakingo požiūrio skatinantis veiksnys yra vartotojai ir visuomenės spaudimas. Lietuvoje tokio pobūdžio iniciatyvų pradininkai yra užsienio investuotojai ir užsienio partneriai, su kuriais savo veikloje susiduria mūsų įmonės. Gudonienės ir Leipuvienės (2007) teigimu, tai dar gali lemti faktas, kad Lietuvoje vyrauja labai mažas užsienio investicijų lygis, nes Lietuva ilgą laiką kartu su Latvija užėmė vieną iš paskutinių vietų pagal šį rodiklį ES, todėl čia ekonomikos plėtra daugiausia vyksta vietine iniciatyva.

Kalbant apie įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvų raidą Lietuvoje, yra išskiriami trys etapai (žr. 4 pav.).

I etapas	<i>Teisinės bazės sukūrimas</i>	
	2003 m.	LR Nacionalinė darnaus vystymosi strategija
II etapas	<i>ĮSA idėjų sklaida</i>	
	2004- 2005m.	Pranešimai konferencijose
	2005 m.	Nacionaliniai atsakingo verslo įmonių tinklo sukūrimas
III etapas	<i>ĮSA iniciatyvų sklaida</i>	
	2005- 2007 m.	Konferencijos, tematiniai seminarai, ĮSA patirties sklaida
	Nuo 2007 m.	Nacionaliniai atsakingo verslo apdovanojimai Narystė Pasaulinio susitarimo tinkle

4 pav. Įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvų raida Lietuvoje (Astromskienė, Adamonienė, 2009).

Įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvų sklaidos Lietuvoje pradžia laikomi 2004 metai, kuomet privataus verslo atstovams kilo mintis steigti Nacionalinį atsakingo verslo įmonių tinklą. Jo steigėjomis 2005m. tapo 11 Lietuvos privataus verslo bendrovių ir verslo asociacijų: asociacija „Investors‘ Forum“, asociacija „NETA“, bendrovės Constructus, Berlin-Chemie Menari Group, Commercial Union Lietuva Gyvybės Draudimas, Danisco Sugar, Ernst&Young, Lideika, Petrauskas, Valiūnas ir partneriai LAWIN, Libros Holdingas, Lietuva Statoil bei Mažeikių nafta bei Jungtinių Tautų vystymo programa Lietuvoje¹². Šiuo metų Lietuvoje prie Pasaulinio susitarimo iniciatyvos yra prisijungusios 40 įmonių ir organizacijų¹³.

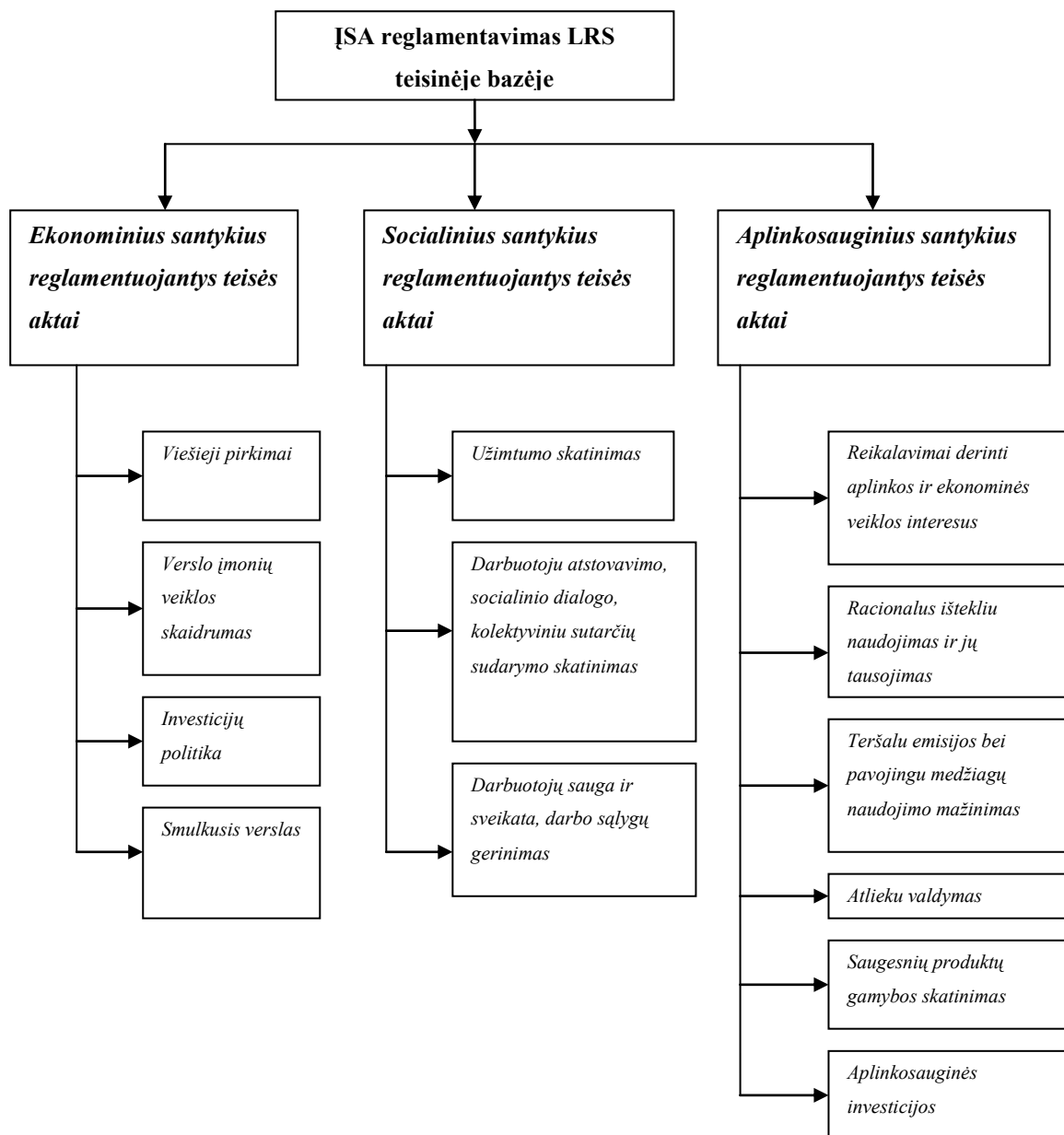
ĮSA iniciatyvų sklaidos aktualumą bei populiarumą byloja ir 2006 m. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kartu su Jungtinių Tautų vystymo programa Lietuvoje bei LR Aplinkos ir Ūkio ministerijomis inicijuotas Nacionalinio atsakingo verslo apdovanojimo įsteigimas. Nacionalinis atsakingo verslo apdovanojimas – tai pirmoji tokio pobūdžio valstybės institucijų rengiama iniciatyva Lietuvoje, kuria siekiama skatinti įmones diegti socialinės atsakomybės principus savo veikloje bei kelti socialiai atsakingos veiklos įvaizdį.

2.2. ĮSA teisinė bazė Lietuvoje

2007 metais Jungtinių Tautų vystymo programos Lietuvoje užsakymu buvo atlikta įmonių socialinę atsakomybę skatinančių ir trukdančių veiksnių analizė. Tyrimu buvo siekta įvertinti Lietuvos Respublikos teisinę bazę per ĮSA prizmę bei įvertinti veiksniai, kurie trukdo arba skatina Lietuvos įmones taikyti ĮSA principus savo veikloje (Baranauskas, Sesickas, Stukas ir partneriai, 2007).

¹² Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-1026539218>

¹³ Pasaulinio Susitarimo nariai: http://www.globalcompact.lt/lt/pasaulinio_susitarimo_nariai/

5 pav. Teisės aktų, reglamentuojančių įmonių socialinę atsakomybę, skirstymas pagal sritis. (Sudaryta autoriaus pagal Baranauską, Sesicką, Stukų, 2007)

5 paveiksle pateiktas apibendrintas įmonių socialinę atsakomybę reglamentuojančių teisės aktų skirstymas. Šiais teisiniais aktais yra reglamentuojama daugybė priemonių, kurių pagalba skatinama integruoti ĮSA principus įmonių praktikoje. Kaip pagrindinius valstybės įteisintus būdus, kaip skatinti ĮSA galima paminėti mokesčines lengvatas socialinėm įmonėm, subsidijas kuriant darbo vietas, galimybė vykdant viešuosius pirkimus taikyti ekologinius, socialinius bei kitus kriterijus pasirenkant tiekėjus, žaliųjų pirkimų programa, kolektyvinių sutarčių įteisinimas, kuriomis lanksčiau reguliuojami darbdavių bei darbuotojų santykiai bei kiti būdai.

ĮSA taipogi skatinama neteisinėmis ir nefiskalinėmis priemonėmis. Žinomiausia tokia priemonė yra kasmetinė socialiai atsakingų įmonių nominacija bei apdovanojimai. Taipogi viešinami geros praktikos pavyzdžiai, rengiamos kasmetinės ĮSA ataskaitos ir kt.

Kaip jau minėjau anksčiau, pirmas žingsnis įgyvendinant kuriant Lietuvos įstatymų bazę ĮSA atžvelgiu - 2003-09-11 Vyriausybės nutarimas patvirtinti Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją. Šios strategijos koordinavimui buvo pasirinkta Aplinkos ministerija. 2004 m. Vyriausybės 2004-2008 m. programoje buvo įtvirtinta nuostata, kad Vyriausybė turėtų skatinti ir didinti verslo socialinę atsakomybę. 2005 m. ši nuostata buvo perkelta į keturioliktosios Vyriausybės 2006-2008 m. programos 1.3 punktą, kuriame išsikeltas tikslas "tobulinti darbo santykius reglamentuojančius teisės aktus, didinti verslo socialinę atsakomybę, skatinti civilizuotus darbdavio ir darbuotojo santykius, socialinę partnerystę ir kolektyvinių darbo santykių plėtotę"(Baranauskas, Sesickas, Stukas ir partneriai, 2007).

2005-12-22 Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu buvo patvirtintos ĮSA 2006–2008 m. skatinančios priemonės. ĮSA skatinančios priemonės parengtos atsižvelgiant į:

1. Europos Komisijos Socialinės politikos darbotvarkės nuostatas, Europos Komisijos bei ĮSA aukštojo lygmens grupės, sudarytos prie Europos Komisijos Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinio direktorato, rekomendacijas dėl ĮSA plėtros Europos Sąjungoje;

2. 1999 m. JT iniciatyva „Pasaulinis susitarimas“, jo tikslus ir principus;

3. JT vystymo programos Lietuvoje pranešimus dėl Nacionalinio socialiai atsakingų įmonių tinklo kūrimo.

Rengiant ĮSA skatinančias priemones, buvo atsižvelgiama į Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, patvirtintą Seimo 2002-11-12 nutarimu Nr. IX-1187 (Valstybės Žinios, 2002, Nr. 113-5029), Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją, patvirtinta Vyriausybės 2003-09-11 nutarimu Nr. 1160 (Valstybės Žinios, 2003, Nr. 89-4029) bei kitus teisės aktus.

Priemonių planas buvo pirmasis dokumentas, kuriuo buvo siekta sistemiskai pažvelgti į ĮSA, suformuluoti jos plėtros viziją, tikslus ir uždavinius bei numatyti įgyvendinimui skirtas priemones. Taipogi buvo įkurta ir Nuolatinė įmonių socialinės atsakomybės plėtros koordinavimo komisija, kuri buvo atsakinga už ĮSA plėtros priemonių koordinavimą Lietuvoje¹⁴.

¹⁴ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija <http://www.socmin.lt/index.php?-1951751144>;

2.2.1. Ekonominių santykių reguliavimas ir ĮSA

Siekiant didinti bei verslumą ir didinti įmonių konkurencingumą, valstybė turi stengtis kurti tokią ekonominių santykių reguliavimo politiką, kurioje būtų integruojami pagrindiniai darnaus vystymosi principai bei ugdomas verslo atsakingumas. Ekonominės politikos instrumentai turėtų būti nukreipti skatinti atsakingam vartojimui, pagrįstam darnaus vystymosi kriterijais.

Mokesčių pagalba, finansinėmis ir kitokiomis priemonėmis valstybė gali daryti poveikį taršos prevencijai bei atliekų valdymui, įmonių valdymo skaidrumui, taip pat dialogo pagalba būtų galima skatinti verslo bendruomenę integruoti savo veikloje darnaus vystymosi principus. Valstybė taip pat gali savo pavyzdžiu per valstybės ar savivaldybės institucijas ir įmones, valstybės vykdomus projektus diegti socialinio ir aplinkosauginio valdymo sistemas, teikti prioritetą ir skatinti ekologiškai ir socialiai atsakingą gamybą ir paslaugų teikimą per viešuosius pirkimus ir koncesijas (Baranauskas, Sesickas, Stukas ir partneriai, 2007).

Toliau šiame skyriuje pateiksiu pagrindinius įstatymus, reglamentuojančius ekonominio pobūdžio ĮSA klausimus.

Integruotų mokslo, studijų ir verslo centrų (slėnių) kūrimo ir plėtros koncepcija.

Siekama paskatinti verslo subjektų, mokslo institucijų bendradarbiavimą, naujų technologijų diegimą. Verslo subjektų ir mokslo institucijų bendradarbiavimas paskatintų inovacijas, kas galėtų prisidėti prie aplinkosaugos, ekonomikos augimo¹⁵.

Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo 2007-2015 metų programa.

Programą numatyta vykdyti 2001 – 2015 metais. Programoje pateikiama darnaus vystymosi sąvoka – „kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, sudarantis galimybes pasiekti visuotinę dabartinės ir ateinančių kartų gerovę, nedidinant leistino poveikio aplinkai. Numatytas programos tikslas – „gerinti įvairių valstybės institucijų ir įstaigų švietimo veiklą, kad gyventojai, organizacijos, įmonės, įstaigos, bendruomenės, visuomenė geriau suprastu, kas yra darnus vystymasis, kokia jo svarba; ugdyti visų visuomenės narių gebėjimus, vertybines nuostatas ir paskatas demokratiškai ir atsakingai veikti - prisidėti prie darnaus vystymosi siekių įgyvendinimo; plėtoti institucinių struktūrų gebėjimą aktyviai dalyvauti darnaus vystymosi procesuose.“¹⁶

¹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl integruotų mokslo, studijų ir verslo centrų (slėnių) kūrimo ir plėtros koncepcijos patvirtinimo http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=347484&p_query=&p_tr2=;

¹⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės darnaus vystymosi švietimo 2007–2015 metų programos patvirtinimo http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=305987&p_query=&p_tr2=

Viešųjų pirkimų įstatymas.

Įstatyme pateikiamas įprastinės komercinės veiklos išaiškinimas, nurodant, kad tokia praktika laikytinas prekių bei paslaugų pirkimas iš:

- Mažiausią kainą pasiūliusio tiekėjo; arba
- Ekonomiškiausią pasiūlymą pateikusio tiekėjo (Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas).

Įstatyme reglamentuojama kokiais kriterijais remiantis nustatomas ekonomiškiausiai naudingiausias pasiūlymas.

Su ĮSA šis įstatymas siejasi tuo, kad formuoja dalyvaujančių pirkimuose įmonių požiūrį į turinčius reikšmės produkcijos/paslaugų realizavimui rodiklius. Kaip pagrindinį šio įstatymo privalumą, galima paminėti verslo skaidrumo bei sąžiningos verslo politikos skatinimą. Taipogi šiuo įstatymu sudaromos galimybės vykdant pirkimus atsižvelgti į aplinkosauginius, darbo saugos ir kitus socialiai svarbius rodiklius.

Nacionalinės žaliųjų pirkimų įgyvendinimo programa.

Nacionalinėje žaliųjų pirkimų programoje nurodoma, kad valstybinės institucijos bei įstaigos, atliekančios žaliuosius pirkimus tiesiogiai skatina ĮSA. Programoje numatyta, kad atliekant viešuosius pirkimus, turi būti taikomi aplinkosaugos kriterijai ne mažiau kaip:

- 10 % visų viešųjų pirkimų 2008 metais;
- 15 % - 2009 metais;
- 20 % - 2010 metais;
- 25 % - 2011 metais.

Tai skatina prekių gamintojus, paslaugų teikėjus ir darbus atliekančius rangovus daugiau dėmesio skirti aplinkai palankiems produktams. Žalieji pirkimai skatina aplinkai palankesnių prekių, paslaugų ir darbų paklausą privačiame sektoriuje¹⁷.

Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas.

Šiuo įstatymu nurodoma, kad valstybė sudaro palankias sąlygas privačioms investicijoms bei užtikrina, kad valstybės lėšos skirtos investicijoms bus efektyviai panaudotos siekiant

¹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės žaliųjų pirkimų įgyvendinimo programos patvirtinimo http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=356433&p_query=&p_tr2=

ekonominės ir socialinės plėtros. Šiuo įstatymu siekiama sudaryti palankias sąlygas privačioms investicijoms, taip skatinant ekonominę ir socialinę plėtrą¹⁸.

Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas.

Šis įstatymas ĮSA svarbus tuo, kad finansinė atskaitomybė sudaroma turint tikslą teisingai parodyti įmonių turtą, nuosavą kapitalą, įsipareigojimus, pajamas bei sąnaudas. Tokiais imperatyviais įpareigojimais nubrėžiamos aiškios įmonių gairės, kuriomis jos turi vadovautis¹⁹.

Vilniaus Vertybinių popierių biržoje listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas.

Šis kodeksas apima sritis, susijusias su akcininkų interesų apsauga, tinkama pusiausvyra ir funkcijų pasiskirstymu tarp bendrovės priežiūros ir valdymo organų, skatina bendroves tinkamai atskleisti informaciją rinkai. Taipogi kodekse įtvirtinta nuostata, kad įmonės pareiga gerbti visų suinteresuotų grupių, o ne vien tik akcininkų interesus. Kodekse yra išdėstyta nuostata, dėl vadovų atlyginimų viešo skelbimo. Tuo siekiama, kad bendrovėje būtų skaidri atlyginimų politika. Skatinamas darbdavio ir darbuotojo bendradarbiavimas aktualioje srityje – darbuotojų konsultavime. Tinkamas, tikslus ir savalaikis informacijos atskleidimas apie bendrovę prisideda prie bendrovės veiklos skaidrumo, kas yra laikoma ĮSA prioritetu. Skaidrumas skatina pasitikėjimą bendrove, todėl yra naudingas ir pačiai bendrovei²⁰.

Labdaros ir paramos įstatymas.

Šiame įstatyme numatyta juridinių asmenų, išskyrus politines partijas, politines organizacijas, valstybės ir savivaldybės įmones, biudžetines įstaigas, valstybės bei savivaldybių institucijas ir Lietuvos banką, teisė teikti paramą.²¹ Įstatymiškai numatyta teisė teikti paramą, skatina ĮSA.

Pelno mokesčio įstatymas.

Įstatyme numatyta teisė pelno mokesčio mokėtojams, turintiems teisę teikti labdarą ir paramą, iš pajamų leidžiamų atskaitymų atimti atitinkamas išmokas skirtas labdarai ir paramai.

¹⁸ Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245493

¹⁹ Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=324175&p_query=&p_tr2=

²⁰ Vilniaus vertybinių popierių biržoje listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas, 2006.
http://www.baltic.omxnordicexchange.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu_valdymo_kodeksas.pdf

²¹ Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363585&p_query=&p_tr2=

Teikdama šią lengvatą, valstybė skatina subjektus prisidėti prie visuomenei svarbių klausimų įgyvendinimo.²²

Standartizacijos įstatymas.

Įmonėms draudžiama nustatyti žemesnius reikalavimus nei numatyta teisės aktuose ar LR standartuose. Toks reglamentavimas verčia įmones laikytis privalomų reikalavimų ir užtikrina minimalią ĮSA.²³ Jei įmonės prisiima didesnius reikalavimus nei reikalauja teisės aktai, tuomet tai parodo, kad įmonės įgyvendina ĮSA koncepcijas.

Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymas.

Įstatymas su ĮSA siejasi tuo, kad jame numatomi smulkaus ir vidutinio verslo subjektai, kuriems taikomos įvairios valstybinės pagalbos formos. Valstybė remia naujų darbo vietų kūrimą, darbuotojų kvalifikacijos kėlimą atitinkamai tuo skatindama ir ĮSA. Taipogi taikoma ir pelno mokesčio lengvata²⁴.

Vyriausybės nutarimas dėl smulkaus ir vidutinio verslo plėtros.

Siekdama paskatinti Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių vystymąsi LR Vyriausybė 2001 metais įsteigė garantijų instituciją INVEGA (UAB "Investicijų ir verslo garantijos"), teikiančią garantijas bankams už mikrokreditus, už naujoms įmonėms išduodamas paskolas verslui pradėti, už paskolas verslo plėtrai bei už paskolas ES struktūrinių fondų projektams finansuoti. Pirmenybė teikiama mikro įmonėms (įmonėms, kuriose dirba mažiau kaip 10 darbuotojų), ir ypač toms, kurios veiklą vykdo didesnio nedarbo lygio apskrityse: Alytaus, Marijampolės, Tauragės, Telšių ir Utenos.²⁵

²² Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362798&p_query=&p_tr2=

²³ Lietuvos Respublikos standartizacijos įstatymas

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=294900&p_query=&p_tr2=

²⁴ Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio plėtros

įstatymas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368741

²⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl smulkaus ir vidutinio verslo plėtros

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=367183&p_query=&p_tr2=

Produktų saugos įstatymas.

Įstatymas numato galimybę pačioms įmonėms ir jų asociacijoms nusistatyti produktų saugos reikalavimus, tuo pačiu suteikiama teisė išsikelti aukštesnius standartus nei, kad yra reikalaujama teisės aktai. Tokia iniciatyva vertinama kaip ĮSA skatinimas.²⁶

Nesažiningos komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu įstatymas.

Šiame projekte skatina etikos kodeksų priėmimo iniciatyva, numatoma atsakomybė už etikos kodeksų nesilaikymą. Šiuo Įstatymu skatinama laikytis sąžiningos verslo praktikos. Rengiant šį projektą buvo tikimasi, kad įmonės bus suinteresuotos kurti savo etikos kodeksus siekdamos sulaukti teigiamos vartotojų reakcijos.²⁷

Vartotojų teisių apsaugos įstatymas.

Strategijoje numatytų tikslų ir užduočių įgyvendinimas skatintų įmones socialiai atsakingai elgtis vartotojų atžvilgiu, laikytis produktų saugos, sąžiningos prekybos principų, skatintų ĮSA. Įstatymų leidėjas orientuoja įmones į sąžiningos verslo praktikos vykdymą, išreiškia siekiamybę, kurios įmonės turėtų įgyvendinti. Įstatyme sudarytas sąrašas veiksmų, kurie laikomi nesažininga konkurencija.²⁸

2.2.2 Socialinių santykių reguliavimas ir ĮSA

Europos komisijos nuomone, ĮSA gali padėti siekiant labiau integruotos darbo rinkos ir didesnio socialinės integracijos laipsnio, kadangi įmonės aktyviai rinktųsi darbuotojus iš socialiai remtinių grupių, taip pat gali paskatinti investicijas į igūdžių formavimą, visą gyvenimą trunkantį mokymąsi, įsidarbinimo galimybes, geresnių ir saugesnių darbo sąlygų užtikrinimą, kurios yra būtinos norint užtikrinti konkurencingumą pasaulinėje žinių ekonomikoje ir spręsti senėjančios visuomenės problemą Europoje. Taipogi Europos Komisija pasisako ir už tai, kad reikalinga toliau stiprinti suinteresuotų pusių – darbuotojų, darbdavių, valstybės institucijų – socialinį dialogą, darbuotojų ir jų atstovų, ir profsąjungų vaidmenį plėtojant ĮSA. ĮSA gali prisidėti siekiant darnaus vystymosi, stiprinant inovacinį Europos potencialą ir konkurencingumą ir tokiu būdu didinant įsidarbinimo galimybes ir kuriant darbo vietas. Šioje vietoje valstybės vaidmuo turėtų pasireikšti

²⁶ Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=227358&p_query=&p_tr2=

²⁷ Lietuvos Respublikos nesažiningos komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu įstatymas,
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=304661&p_query=&p_tr2=

²⁸ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362661

skatinant įmones prisidėti sprendžiant socialines problemas, kylančias įsidarbinant socialiai remtiniems asmenims, taipogi valstybė turėtų užtikrinti saugias ir sveikas darbo vietas, sudarytų sąlygas darbuotojų mokymuisi ir tobulėjimui (Baranauskas, Sesickas, Stukas ir partneriai, 2007).

Užimtumo ir rėmimo įstatymas.

Šiuo įstatymu skatinama įmones prisidėti didinant užimtumą neįgaliųjų, kitų sunkumų integruojantis į darbo rinką turinčių asmenų grupių, taipogi šiuo įstatymu siekiama mažinti šių asmenų socialinę atskirtį. Šiuo įstatymu taipogi sudaromos palankesnės sąlygos derinti darbo pasiūlą su darbo paklausa.²⁹

Socialinių įmonių įstatymas.

Šiuo įstatymu numatomos lengvatos socialinėms įmonėms ar neįgaliųjų socialinės įmonės statusą turinčioms įmonėms. Šiuo įstatymu numatoma valstybės pagalba skatinant įmones įgyti socialinės įmonės statusą. Socialinių įmonių tikslas – įdarbinti tam tikroms tikslinėms grupėms priklausančius asmenis, praradusius profesinį bendrąjį darbingumą, ekonomiškai neaktyvius, negalinčius lygiomis teisėmis konkuruoti darbo rinkoje, skatinti šių asmenų grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją bei mažinti socialinę atskirtį.³⁰

Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas.

Šiuo įstatymu numatoma, kad socialinėms įmonėms be teikiamų mokestinių lengvatų ir socialinių įmonių įstatyme numatytų valstybės pagalbos rūšies formų gali būti suteikiamas panaudos pagrindais laikinai ir neatlygintinai valdyti ir naudotis valstybės ir savivaldybių turtu (patalpomis). Išlaidos, kurios sutaupomos nemokant nuomos mokesčio, yra reali valstybės pagalba. Tokiu būdu įmonės skatinamos įdarbinti tikslines asmenų grupes ir gauti socialinės įmonės statusą.³¹

Darbo kodeksas.

Darbo kodeksu, bei kitais norminiais aktais yra reglamentuojamas darbuotojų atstovavimas. Darbuotojų atstovavimo buvimas įmonėje verčia įmonę atsakingiau elgtis ir laikytis ne tik privalomų teisės aktų, bet ir laikytis savanoriškai priimtų įsipareigojimų [SA srityje].³²

²⁹ Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279173

³⁰ Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312125&p_query=&p_tr2=

³¹ Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=57676

³² Lietuvos Respublikos darbo kodeksas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363289&p_query=&p_tr2=

Profesinių sąjungų įstatymas.

Šiuo įstatymo nuostatomis užtikrinamos Jungtinių Tautų Pasaulinio Susitarimo 3 principo numatančio darbuotojų teisės į asociacijų laisvę realizavimas. Šiuo įstatymu numatyti atvejai, kada darbdavys priimdamas sprendimą turi jį suderinti su profesinėmis sąjungomis. Taipogi darbdavys privalo užtikrinti profesinių sąjungų veiklos sąlygas, sudaryti sąlygas profesinės sąjungos narių švietimui užtikrinti, taipogi darbdavys privalo laikytis minimalių ĮSA standartų.³³

Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas.

Šiuo įstatymu numatoma, kad valstybės, darbdavių ir darbuotojų interesų derinimas, konsultavimasis darbuotojų saugos ir sveikatos srityje laikomas vienu iš ĮSA skatinančių veiksmų. Šiuo įstatymu yra išdėstomas reikalavimas ieškoti naujų sprendimų darbuotojų saugos ir sveikatos srityje, teikti pasiūlymus dėl teisės aktų tobulinimo, darbo sąlygų gerinimo. Įstatyme darbdaviams nustatytas reikalavimas imtis prevencinių priemonių nelaimingų atsitikimų darbe, profesinių ligų prevencijai.

Taipogi įstatyme numatyti minimalūs reikalavimai darboviečių įrengimui. Darbdaviams suteikiama pasirinkti kokiomis priemonėmis ir būdais, atsižvelgiant į įmonės specifiką, bus užtikrinama sauga darbe. Taipogi šiuo įstatymu skatinamas dialogas tarp darbdavių ir darbuotojų dėl darbo sąlygų gerinimo, o tai yra dar vienas iš faktorių, skatinančių ĮSA.³⁴

Valstybinio socialinio draudimo įstatymas.

Šiuos įstatymu numatoma, kada iš pajamų neatskaičiuojamos draudimo įmokos. Prie tokių pajamų priskiriama įvairios pašalpos, įvairių darbuotojų patiriamų išlaidų kompensavimas, kurios patiriamas dalinai vykdant darbinę veiklą ir yra numatytos įstatyme. Taipogi kompensuojamos tam tikros komandiruočių išlaidos, darboviečių išlaidos skirtos darbuotojų kvalifikacijos kėlimui, tobulinimui, perkvalifikavimui, tam tikros draudimo išlaidos. Šių pajamų neapmokestinimas skatina įmones dažniau savanoriškai skirti nurodytas sumas darbuotojams, o tai taipogi didina ĮSA.³⁵

³³ Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369271&p_query=&p_tr2=

³⁴ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215253

³⁵ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245854

2.2.2. Aplinkosauginių santykių reguliavimas ir ĮSA

Europos komisijos integruoto produkto politikoje yra išskirtos priemonės, kuriomis viešasis sektorius skatinamas investuoti į aplinkos apsaugą. Minėtame dokumente nurodomos tokios priemonės, kaip ekonominiai atsakingo elgesio skatinimo instrumentai, savanoriški susitarimai ir netgi tam tikrų veiklų draudimai.³⁶

Lietuvos Respublikos politiką aplinkosauginiais klausimais atspindi šie dokumentai:

LR Vyriausybės 2003m. nutarimu patvirtinta Nacionalinė darnaus vystymosi strategija¹⁵², Nacionalinė žaliųjų pirkimų įgyvendinimo programa, Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas¹⁵³, Valstybinė pavojingų atliekų tvarkymo 2006-2008 m. programa ir kt.(Baranauskas, Sesickas, Stukas ir partneriai, 2007).

Aplinkos apsaugos įstatymas.

Šiuo įstatymu numatomas ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas bei aplinkosauginių reikalavimų įgyvendinimas konkrečiomis ekonominėmis priemonėmis. LR įstatymuose bei kituose teisės aktuose įtvirtintą ekonominį aplinkos apsaugos mechanizmą sudaro: mokesčiai už gamtos išteklių naudojimą, mokesčiai už aplinkos teršimą, kreditavimo reguliavimas, valstybės subsidijos, kainų politika, ekonominės sankcijos ir nuostolių kompensavimas, kiti ekologiniai mokesčiai ir priemonės. Taipogi yra numatyti ekonominės veiklos vykdymo būdai, kurie skatinami kaip suderinami su aplinkosauginiais reikalavimais ir šių būdų skatinimo metodai. Jais tiesiogiai skatinama ĮSA.

Statybos įstatymas.

Šiuo įstatymu reglamentuojama, kad atliekant statinių statybinius tyrinėjimus, rengiant statinio projektą, statant ar prižiūrint statinį privaloma nustatyta tvarka patvirtintais normatyviniais statinio saugos ir paskirties dokumentais, reglamentuojančiais: aplinkos apsaugą ir planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimą; saugomų teritorijų, kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros paveldo vertybių ir jų teritorijų apsaugą. Įstatyme numatytas reikalavimas derinti statybinių ūkinę veiklą su aplinkosauginiais reikalavimais yra labai svarbus ĮSA skatinantis veiksnys.³⁷

³⁶ Integrated Product Policy (IPP), European Commission, <http://ec.europa.eu/environment/ipp/>

³⁷ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=154805

Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas.

Šiuo įstatymu numatomos konkrečios ekonominės priemonės, kurios yra skirtos skatinti teršėjus mažinti aplinkos teršimą, vykdyti atliekų prevenciją ir tvarkymą, skatinti gamintojus organizuoti atliekų surinkimo ir perdirbimo sistemas, neviršyti nustatytų teršalų išmetimo į aplinką normatyvų, taip pat iš mokesčio kaupti lėšas aplinkos apsaugos priemonėms įgyvendinti. Šiuo įstatymu yra skatinamas socialiai atsakingas požiūris į aplinkosaugą.³⁸

Elektros energetikos įstatymas.

Šiuo įstatymu siekiama: nustatyti elektros energetikos sektoriaus subjektų teises, pareigas ir tarpusavio santykius; sukurti teises sąlygas konkurencija pagrįstai elektros energijos rinkai funkcionuoti, sąžiningos konkurencijos tarp gamintojų ir tiekėjų principams įtvirtinti; užtikrinti ir skatinti elektros energijos gamybos, perdavimo, skirstymo ir vartojimo efektyvumą; užtikrinti saugų ir patikimą elektros energetikos sistemos funkcionavimą, energijos gamybą, perdavimą ir skirstymą; užtikrinti viešuosius interesus atitinkančias paslaugas ir nustatyti objektyviai pagrįstus, aiškius ir skaidrius reikalavimus bei įpareigojimus elektros energetikos sektoriuje; skatinti elektros energijos vidaus rinkos plėtrą, elektros energijos eksportą, modernizuoti technines rinkos įgyvendinimo priemones, užtikrinti kainodaros aiškumą ir skaidrumą; sukurti tinkamas sąlygas investicijoms į elektros energetikos sektorių; skatinti aplinkai nekenksmingų elektros energijos gamybos, perdavimo, skirstymo technologijų plėtrą.

Įstatyme yra akcentuojamas reikalavimas mažinti senkančių išteklių naudojimą ir didinti atsinaujinančių gamtos išteklių naudojimą, taip tausojant gamtos išteklius bei mažinant poveikį aplinkai. Taipogi yra nustatytos fiksuotos iš atsinaujinančių gamtinių išteklių pagamintos elektros supirkimo kainos, taikomos atsinaujinančius išteklius naudojančių elektrinių pajungimo mokesčių lengvatos. Nuo 2021 metų elektros energijai, kuriai gaminti naudojami atsinaujinantys energijos ištekliai, pirkimas skatinamas įvedant „žaliųjų sertifikatų“ sistemą.³⁹

Nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas.

Šiuo mokesčiu numatoma neapmokestinti aplinkos apsaugai skirtus objektus.⁴⁰

³⁸ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344656&p_query=&p_tr2=

³⁹ Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=237068

⁴⁰ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362848&p_query=&p_tr2=

Akcizų įstatymas.

Akcizų įstatymu siekiama efektyviau naudoti energetikos produktus, tokius kaip elektros energija, akmens anglis, koksas, lignitas. Tai ganėtinai prieštaringai visuomenėje vertinamas įstatymas.⁴¹

Teritorijų planavimo įstatymas.

Šiuo įstatymu skatinamas visuomenės dalyvavimas ir sąmoningumas. Įstatyme numatoma, kad juridiniai ir fiziniai asmenys, organizuojantys teritorijų planavimo dokumentų rengimą, derinimą, konsultavimąsi ir teikimą tvirtinimui, turi atsižvelgti ir į visuomenės nuomonę bei pateiktus pasiūlymus.⁴²

Biokuro, biodegalų ir bioalyvų įstatymas.

Šiuo įstatymu numatoma skatinti biodegalų vartojimą, siekiama mažinti šalies energetinį priklausomumą nuo kuro ir degalų, pagamintų iš mineralinių ir importuojamų žaliavų. Skatinama alternatyvi energetika, perėjimas prie saugesnių aplinkai produktų bei išteklių tausojimas.⁴³

Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas.

Šiuo įstatymu numatomas lengvatinis 5 procentų PVM tarifas, kuris yra taikomas ekologiškiems produktams, jei jie atitinka Lietuvos Respublikos teisės aktus. Šiuo įstatymu skatinama gaminti ekologiškus produktus.⁴⁴

Atliekų tvarkymo įstatymas.

Įstatyme yra nurodyti bendrieji atliekų prevencijos, apskaitos, surinkimo, saugojimo, vežimo, naudojimo, šalinimo reikalavimai, kad būtų išvengta atliekų neigiamo poveikio žmonių sveikatai ir aplinkai, bei pagrindiniai atliekų tvarkymo sistemų organizavimo ir planavimo principai. Numatyti privalomi reikalavimai padeda užtikrinti minimalių socialiai atsakingo elgesio standartų laikymąsi. Skatinama ypatingai svarbios aplinkosaugai srities – transporto taršos ir taršos transporto atliekomis tvarkymo sistema. Elektros ir elektroninės įrangos ženklėjimas su tikslu išviešinti jo gamintoją ar importuotoją skatina gamintojus ir importuotojus elgtis atsakingai ir

⁴¹ Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=370215&p_query=&p_tr2=

⁴² Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=226486

⁴³ Lietuvos Respublikos biokuro, biodegalų ir bioalyvų įstatymas

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=227307

⁴⁴ Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362157&p_query=&p_tr2=

pateikti rinkai reikalavimus atitinkančius prietaisus bei rūpintis jų atliekų surinkimu. Ši norma taip pat skatina vartotojų sąmoningumą ir informuotumą.⁴⁵

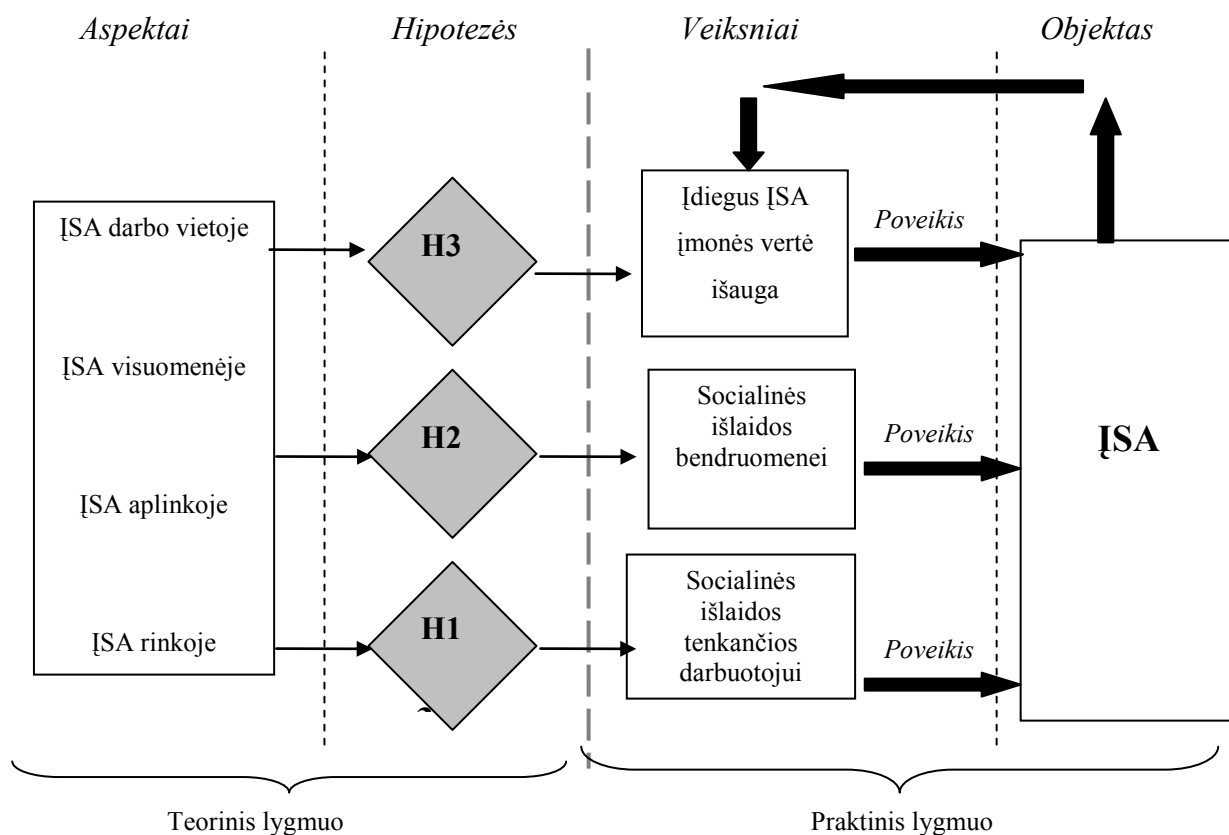
Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas.

Šiuo įstatymu yra nustatytos mokestinės priemonės, skatinančios pakavimo medžiagų perdirbimą. Tai leidžia mažinti bendrą atliekų kiekį, didinti jų surinkimą, antrinį perdirbimą, linijinės atliekas generuojančios gamybos atsisakymą, užstato sistema skatina pakuočių daugkartinį panaudojimą, tokiu būdu skatinama ĮSA.

Apibendrinant įmonių socialinę atsakomybę reglamentuojančius įstatymus bei nutarimus galima pastebėti, kad dauguma ĮSA skatinimui reikšmingų priemonių yra naujos, kai kurios iš jų – dar tik neseniai pradėtos taikyti, nes pats ĮSA reiškinyje mūsų šalyje yra pakankamai naujas dalykas. Tad ar numatytos priemonės pasiteisins ar ne bus matyti vėliau. Atlikus valstybės politiką ĮSA skatinimo srity formuojančių aktų analizę, išryškėjo, kad trūksta gerai koordinuotos, nuoseklios, visus sektorius apimančios ilgalaikės valstybės politikos.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=163423

2.3. Įmonių socialinę atsakomybę lemiančių veiksnių tyrimo modelis

6 pav. Įmonių socialinės atsakomybės empirinio tyrimo modelis (sudaryta autoriaus).

6 pav. yra pavaizduotas supaprastintas viso empirinio tyrimo modelis. Šis modelis sudarytas išnagrinėjus ISA koncepcijas. Kadangi pagal ISA suinteresuotųjų grupių teoriją, galima išskirti daugybę suinteresuotųjų pusių, apibendrinamas jas visas pateikiau sugrupuotas į keturias kategorijas: ISA aplinkoje, visuomenėje, rinkoje, darbo vietoje.

Tyrimo hipotezės:

H1 - socialinės išlaidos, tenkančios vienam darbuotojui, yra svarbiausias rodiklis apibūdinantis ISA darbo vietoje;

H2 - įmonės išlaidos visuomenės gerovės kūrimui yra svarbiausias veiksnys, lemiantis įmonės vertę.

H3 – įdiegus ISA įmonės vertė išauga.

Teoriniame lygmenyje iškeltiems aspektams vertinti praktinėje darbo dalyje yra iškeltos hipotezės, pagal kurias ir bus vertinama ĮSA įtaka įmonės vertei. Tolesnėje darbo dalyje bus aptarta tyrimo metodika, jo organizavimas bei gauti duomenys.

3. ĮMONĖSE ĮGYVENDINTŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS INICIATYVŲ POVEIKIO VERTINIMAS

Pasaulyje sparčiai vykstantys ekonominiai, socialiniai pokyčiai, vis didėjantys aplinkosaugos reikalavimai privedė prie to, kad įmonėms, norinčioms išgyventi konkurencinėje kovojo, vienas iš svarbiausių strateginių tikslų tampa - identifikuoti tam tikras interesų grupes, kurias paliečia verslas bei atsižvelgti į jų interesus. Įmonės, sugebančios priimti optimaliausius sprendimus, apimančius kiek įmanoma platesnius ekonominius, socialinius bei aplinkosauginius klausimus ilgalaikėje perspektyvoje įgyja konkurencinį pranašumą, pakelia įmonės prestižą. Įmonių vykdoma socialiai atsakinga veikla tampa viena iš priemonių, padedančių siekti šių tikslų. Įdiegti ĮSA standartai bei tai patvirtinantys sertifikatai, dalyvavimas Pasaulinio Susitarimo judėjime tampa geriausiais įrodymais, kad įmonė yra socialiai atsakinga.

Tačiau daugelis įmonių, prisidedančių prie Pasaulinio susitarimo judėjimo bei integravusios ĮSA standartus savo veikloje, yra padariusios nevienodą pažangą ĮSA srityje, todėl kiekvienai įmonei yra aktualu pamatuoti padarytą pažangą. Visapusiškos ir plačiai taikomos metodikos, skirtos ĮSA poveikio įvertinimui nustatyti kol kas nėra sukurta. Norėdamas nustatyti bei palyginti įmonių padarytą pažangą ĮSA srityje sukūriau ĮSA rodiklių vertinimo sistemą bei atlikau tyrimą su pasirinktomis įmonėmis.

3.1. Tyrimo metodika

Teorinėje darbo dalyje buvo nagrinėjami ĮSA ypatumai ir veiksniai, pateiktos teorinės ĮSA koncepcijos. Šioje darbo dalyje bus apibrėžiama empirinio tyrimo problema, objektas, tyrimo tikslai ir uždaviniai, parenkamas tyrimo pobūdis ir duomenų rinkimo metodas. Surinkus tyrimo duomenis, atlikus jų analizę ir interpretavimą – pateikiamos tyrimo išvados.

Tyrimo tikslas – remiantis sukurta ĮSA integruotų rodiklių vertinimo sistema, pasirinktose įmonėse nustatyti ĮSA įtaką įmonės vertei.

Suformuluotam tikslui įgyvendinti iškeliami tokie **tyrimo uždaviniai**:

- 1) Sukurti ĮSA koeficiento nustatymo sistemą
- 2) Nustatyti rodiklius, geriausiai identifikuojančius ĮSA plėtros lygį įmonėje.
- 3) Palyginti tyrime dalyvaujančias įmones pagal ĮSA plėtros rodiklį;

;

Tyrimo metodas. Metodas [gr. *methodos* – tyrimo kelias] tai tikslo siekimo, veikimo būdas, veiklos tvarka, sąmoningai naudojama kokiam nors tikslui pasiekti; tai reiškinių tyrimo būdas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2005; p. 475). Siekdamas nustatyti ĮSA plėtros rodiklius bei jų įtaką įmonės vertei naudoju anketinę apklausą internetu. Šį metodą pasirinkau todėl, kad mano tyrimui reikalinga kiekybinė informacija. Taipogi mano pasirinkimą lėmė ir tai, kad tokiu būdu galima gauti pakankamai patikimus duomenis jei apklausiamas didelis skaičius respondentų

Tyrimo imtis. Statistinis imties dydžio nustatymas buvo atliekamas naudojant Paniotto formulę:

$$n = 1 / (\Delta^2 + 1/N), \text{ kur:}$$

n – reikiamas respondentų skaičius;

Δ – paklaida (nuo 1 proc. iki 5 proc.);

N – visumos narių skaičius.

Pagrindinis įmonių atrankos kriterijus buvo - įmonė turėtų priklausyti Pasaulinio Susitarimo Judėjimui Lietuvoje.

Remiantis 2010 m. Pasaulinio Susitarimo internetinėje svetainėje pateikiamais duomenimis, šį atrankos kriterijų atitiko 40 Lietuvos įmonių. Nors Lietuvoje yra daugybė įmonių, deklaruojančių, kad vykdo socialiai atsakingą veiklą, tačiau tik keturiasdešimt iš jų šiuo metu priklauso Pasaulinio Susitarimo judėjimui Lietuvoje. Manau, kad toks nedidelis Pasaulinio Susitarimo narių skaičius Lietuvoje byloja apie tai, kad esant šiandieninėms ekonominėms sąlygoms, tik labai nedaug įmonių gali viešai deklaruoti vykdančios skaidraus verslo politiką bei laikosi aukštesnių nei įstatymai nustato įsipareigojimų.

Pagal Paniotto formulę buvo apskaičiuota, kiek reikia apklausti įmonių, norint gauti statistiškai patikimus duomenis, kai $N = 40$:

$$n = 1 / (0,05^2 + 1/40) = 36 \text{ įmonės}$$

Tyrimo organizavimas.

Pirmas etapas. Pirmas žingsnis pradant tyrimą buvo informacijos apie reikalingas įmones paieška. Pirmiausia susiradau kiekvienos įmonės internetines svetaines bei reikalingų asmenų kontaktinius duomenis. Išanalizavęs internete pateikiamus duomenis apie įmones, susidariau sąrašą žmonių, kurie galėtų atstovauti įmones mano tyrime. Atlikęs internetinių svetainių analizę bei susirinkęs reikiamus duomenis, išsiunčiau anketas respondentams. Anketos respondentams buvo išsiustos kovo 23 – 24 dienomis. Iki balandžio 1 dienos buvo sugrįžusios 25 anketos. Peržiūrėjęs atsiustas anketas, pastebėjau, kad dauguma įmonių atsakė tik į dalį klausimų ir nurodė, kad daugumą man reikalingų rodiklių galiu rasti jų pateikiamose socialinės atsakomybės bei finansinėse ataskaitose.

Antras etapas. Kadangi iš 40 apklaustų įmonių atsakymus į klausimus pateikė ar bent jau nurodė, kur būtų galima susirasti reikiamus duomenis, 25 įmonės. Mano paskaičiavimais to buvo per mažai, kadangi turėjau apklausti dar bent 11 įmonių, kad duomenys būtų statistiškai patikimi. Kadangi dauguma įmonių el. paštu siustų anketų neužpildė, nusprendžiau reikalingus duomenis susirinkti nuvažiuodamas į neatsakiusias įmones bei gauti atsakymus bent jau į tą dalį klausimų, kur reikalinga sužinoti subjektyvūs vadovų vertinimai. Į kelias įmones teko atvykti ir po kelis kartus, tačiau atkaklumas pasiteisino – pavyko apklausti 36 įmones. Kaip pagrindinę priežastį, kodėl atsisakė dalyvauti tyrime, kai anketas siunčiau el. paštu įmonių vadovai ar atsakingi asmenis nurodė negalintis to padaryti, dėl įtempto darbo grafiko bei laiko stokos. Todėl nusprendžiau, kad geriausia būtų gauti atsakymus į klausimus, kuriais siekiama sužinoti ĮSA rodiklių svertinius vidurkius, o likusią informaciją susirinkti iš finansinių bei ĮSA ataskaitų. Kadangi visos mano tiriamos įmonės priklausė Pasaulinio Susitarimo tinklui Lietuvoje, todėl iš visų įmonių, priklausančių šiam tinklui reikalaujama rengti kasmetines Pažangos ataskaitas, taipogi šio tinklo įmonės yra skatinamos dalintis savo patirtimi, būtent dėl šių priežasčių man pavyko ganėtinai nesunkiai surinkti reikiamą informaciją. Anketos pavyzdys pateiktas 1 priede.

Įmonių apklausos metu klausimai buvo suskirstyti į šešias grupes. Pirmoje, antroje ir trečioje grupėse pateikiami klausimai į kuriuos atsakant reikalinga pateikti 2007 – 2009 metų duomenis. Mažiausiai trijų metų laikotarpio duomenys reikalingi tam, kad būtų galima įvertinti pokyčius įmonėse.

Norėdamas paskaičiuoti integruotą įmonių socialinės atsakomybės rodiklį įmonėje, sudariau formulę:

$$K_{\text{ĮSA}} = K_{s1} \times K_{\text{atl}} - K_{s2} \times K_{\text{kk}} + K_{s3} \times K_{\text{mk}} + K_{s4} \times K_{\text{gtr}} + K_{s5} \times K_{\text{socišld}} + K_{s6} \times K_{\text{socvis}} + K_{s7} \times K_{\text{apll}}$$

Šioje formulėje yra 7 kintami rodikliai, kuriuos galima suskirstyti pagal ĮSA aplinkas. Kiekvieno rodiklio reikšmingumą nurodo prieš jį esantis koeficientas. Koeficientų reikšmės buvo paskaičiuotos, paprašius respondentų nurodyti kiekvieno iš jų reikšmingumą nustatant ĮSA plėtrą įmonėje.

ĮSA plėtros pokytis įmonėje paskaičiuojamas pagal žemiau pateiktą formulę. Kur K_n - ĮSA plėtros koeficientas įmonėje ataskaitiniais metais arba po ĮSA įdiegimo; K_{n-1} – ĮSA plėtros koeficientas praėjusiais metais arba iki ĮSA įdiegimo. Jeigu K_s reikšmė didesnė nei 1, tuomet įmonės vertė padidėjo, jeigu mažesnė už 1, tuomet sumažėjo, jeigu K_s lygi nuliui, tuomet įmonės vertė nepakinta.

$$K_s = \frac{K_n}{K_{n-1}} \times 100\%$$

3.2. Įmonių apklausos duomenys ir duomenų analizė

Socialinės atsakomybės darbo vietoje rodikliai. Šią anketos dalį sudaro klausimai, pagal kuriuos skaičiuojami atitinkami koeficientai. Kadangi visos įmonės pagal savo veiklos pobūdį yra ganėtinai skirtingos, todėl nutariau, kad objektyviausias būdas vertinti įmones – pasirinkti išvestinius koeficientus.

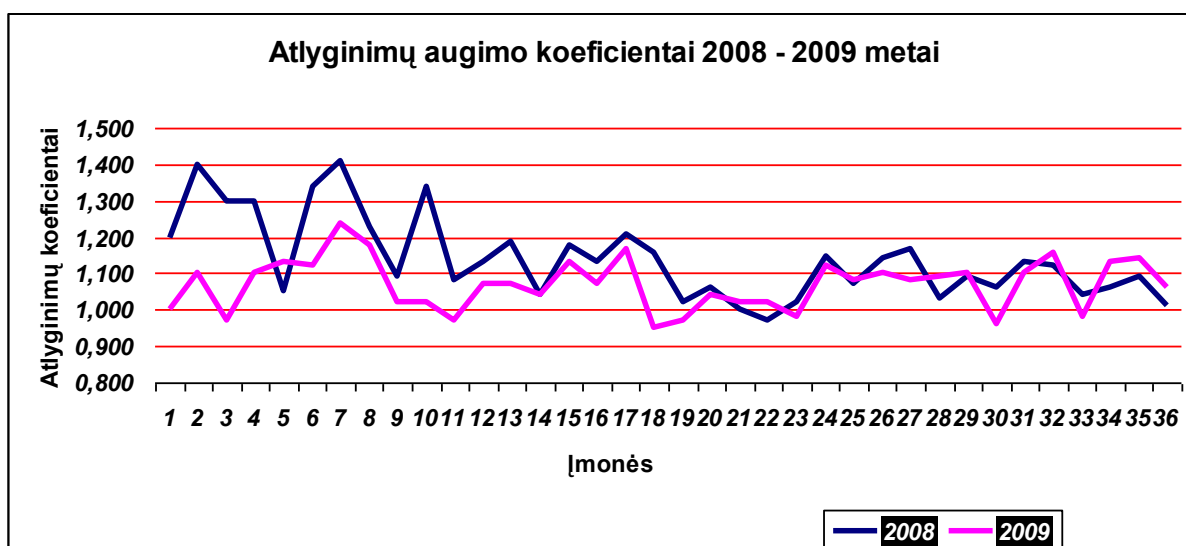
Pirmoje dalyje pateikti klausimai, buvo naudojami gauti duomenims, reikalingiems paskaičiuoti tokius koeficientus:

- Atlyginimo augimo koeficientą – **Katl**;
- Kadru kaitos koeficientą - **Kkk**;
- Darbuotojų, dalyvavusių mokymuose ar kvalifikacijos kėlimo kursuose koeficientą – **Kmk**;
- Darbuotojų išsilavinimo lygio koeficientą – **Kišll**;
- Darbuotojų mokymams skirtų išlaidų ir grynojo pelno santykį – **Kdmišl**;
- Gamybinių traumų ir nelaimingų atsitikimų darbe koeficientą – **Kgtr**;
- Socialinių išlaidų vienam darbuotojui pokyčio koeficientą – **Ksišl**.

Atlikęs atlyginimo augimo koeficientų palyginimus nustaciau, kad 2008 metais lyginant su 2007 atlyginimai augo arba nekito beveik visose tirtose įmonėse (97%), tuo tarpu 2009 metais tikrai

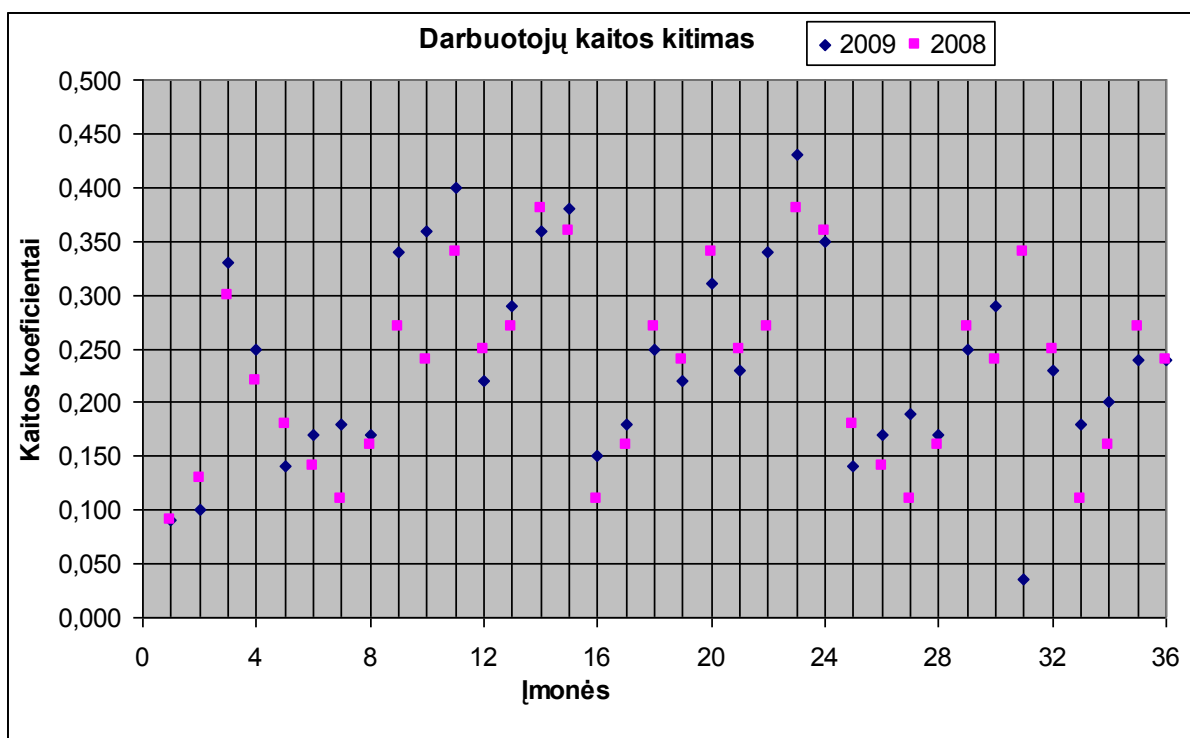
30 įmonių (83%). Didžiausias atlyginimų augimo koeficientas 2008 metais buvo 41%, 2009 metais – 24%. Tirtose įmonėse atlyginimai 2008m. augo 13,9%, 2009m. - 6,9 %. Nors ir atlyginimų augimas tapo lėtesnis, tačiau daugumoje tirtų įmonių, atlyginimai labiau augo nei mažėjo. Atlyginimų augimo koeficientų kitimas 2008 – 2009 metais, pateiktas 7 paveiksle.

Siekdamas nustatyti kaip respondentai vertina atlyginimų augimo koeficiento įtaką įmonės socialinės atsakomybės vertei, apklausiau respondentus paprašydamas juos įvertinti atlyginimo augimo koeficiento įtaką įmonės vertei. Pagal gautus duomenis apskaičiavau, kad skalėje nuo 1 (mažiausiai svarbus) iki 5 (labai svarbus) atlyginimo augimo koeficientui buvo suteikta reikšmė - 2,778.

7 pav. Įmonių atlyginimų augimo koeficientai (sudaryta autoriaus).

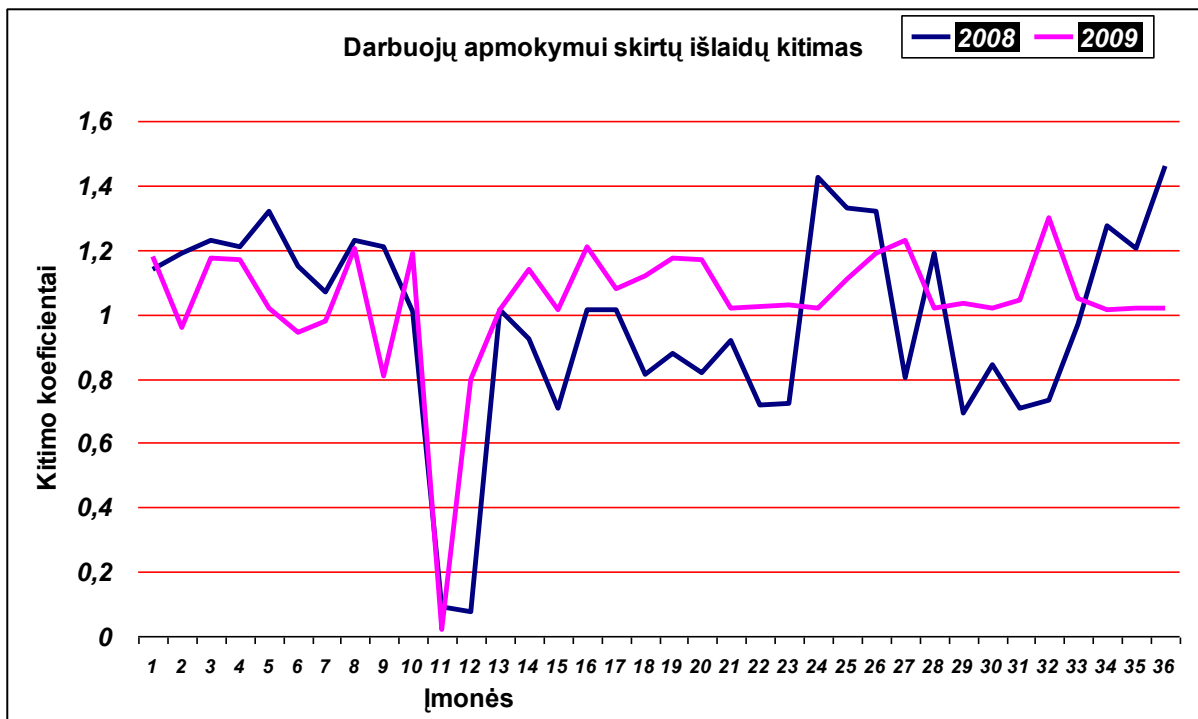
Kitas svarbus rodiklis, atspindins ĮSA pasireiškimą darbo vietoje – kadru kaitos koeficientas. Yra manoma, kad normali darbuotojų kaita didelėse įmonėse yra tuomet, kad kada darbuotojų kaitos koeficientas yra tarp 13 – 35%. Analizuodamas tyrime dalyvavusias įmones nustaciau, kad darbuotojų vidutinė kaita 2008 – 2009 metais buvo 23 ir 23,8%. Tuo tarpu didžiausia darbuotojų kaita, užfiksuota 2008m. – 38%, 2009 – 43%. Mažiausia kaita 2008m. – 9%, 2009 – 3,6%. Darbuotojų kaitos rodikliai yra pateikti 8 paveiksle. Šiame paveiksle taipogi galima pastebėti, kad staigus kadru kaitos pokyčio koeficientas užfiksuotas tik vienoje įmonėje (8 paveiksle 31 įmonė). Taipogi pastebėjau, kad kadru kaitos koeficientas sumažėjo ar liko nepakitęs tikrai 15 (42%) tyrime dalyvavusių įmonių.

8pav. Darbuotojų kaitos kitimas (sudaryta autoriaus).

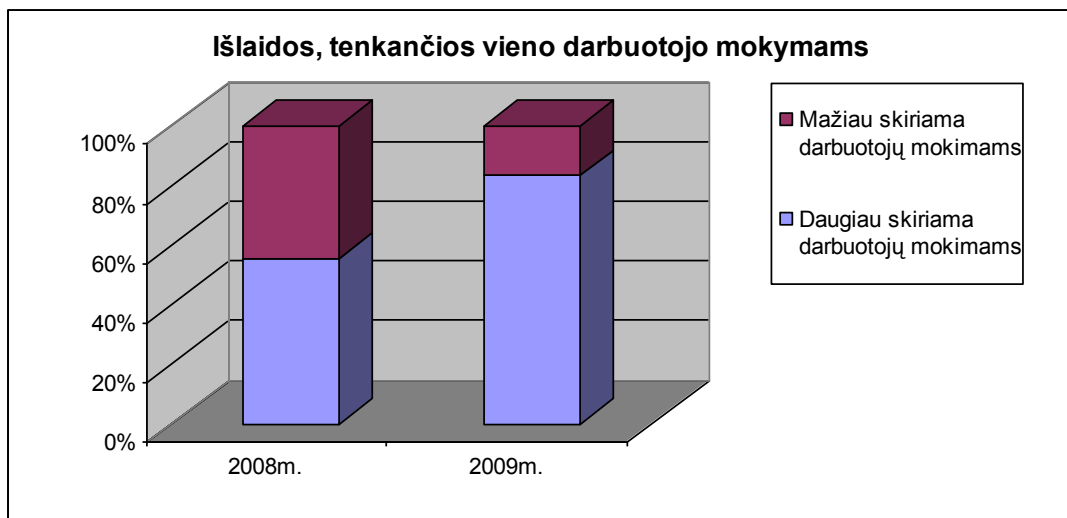
Kadangi didelė kadrų kaita yra neigiamas rodiklis įmonei, todėl skaičiuojant jo įtaką įmonės vertei kadrų kaitos koeficientą atėmiau iš kitų rodiklių sumos. Kadrų kaitos koeficiento svertinis svoris – 3.

Darbuotojų dalyvavimas mokymuose ir tam skiriamos lėšos yra taipogi svarbus veiksnys, lemiantis įmonės išsipareigojimus darbuotojams. Kadangi viso įmonės yra skirtingos, tiek pagal savo veiklos pobūdį, tiek savo finansiniais rodikliais, todėl skaičiuodamas darbuotojų mokymosi koeficientą, nutariau, kad geriausiai jį išreikt galėtų vidutinės išlaidos, skirtos vieno darbuotojo apmokymams ir jų kaita. Kaip matyti 9 paveiksle, 2008 m. didžiausias išlaidų augimas mokymams buvo – 46%, didžiausias sumažėjimas – 93%. Tuo tarpu 2009 m. didžiausias fiksuotas augimas – 29,8%, didžiausias fiksuotas sumažėjimas – 98%.

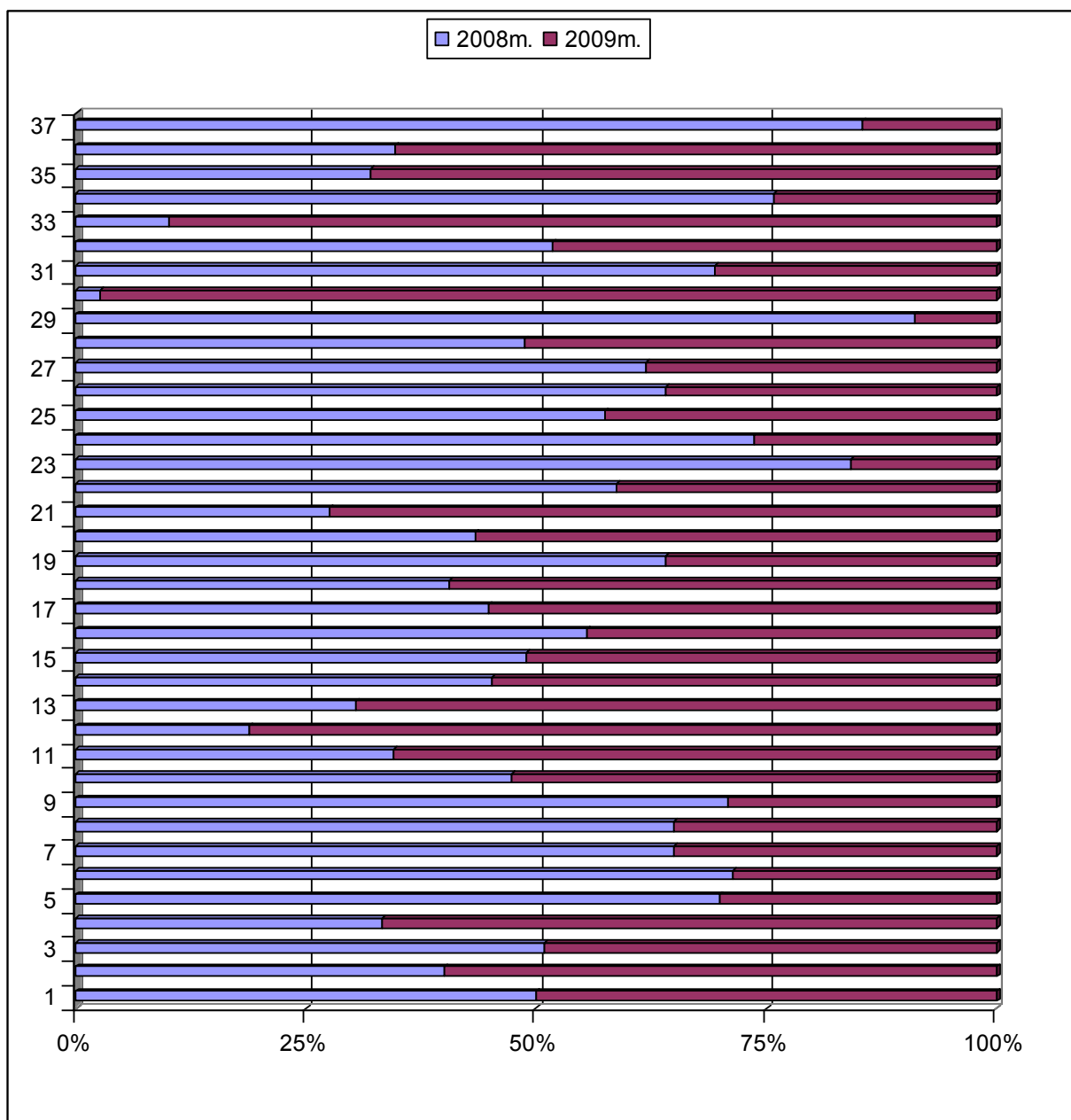
9 paveikslas. Darbuotojų apmokymam skirtų išlaidų kitimas (sudaryta autoriaus).

2008 m. didesni nei 90% išlaidų, skirtų mokymams, mažinimą darė viena įmonė, tuo tarpu 2009 m. tokio masto mažinimą darė dvi įmonės. Daugiau nei 20% išlaidas apmokimams 2008 m. didino vienuolika įmonių, 2009 m. tokį didinimą darė keturios įmonės. Taipogi derėtų pastebėti, kad 2008 m. lyginant su ankstesniais, išlaidos apmokimams išliko nepatikusios arba didėjo 20 įmonių, 2009 m. ta pati tendencija pasikartojo 30 tyrime dalyvavusių įmonių. Iš to galima daryti prielaidą, kad darbuotojų mokymas bei kvalifikacijos kėlimas yra pakankamai plačiai paplitęs įmonės socialinės atsakomybės darbuotojams pasireiškimo būdas. Vieno darbuotojo kvalifikacijos kėlimo išlaidų koeficiento svertinis vidurkis – 2,75.

10 paveikslas. Išlaidų dalis, tenkanti vieno darbuotojo apmokimui (sudaryta autoriaus).

Traumos ir nelaimingi atsitikimai darbe – tai svarbus rodiklis, nusakantis vidines darbo sąlygas įmonėje. Kadangi neobjektyvu būtų lyginti absoliučių rodiklio reikšmių, kadangi tyrime dalyvavusios įmonės skiriasi pagal savo veiklos specifikas ir rizikos laipsnį darbe, todėl siekdamas palyginti šį rodikli skaičiavau traumų koeficiento pokyčius per ataskaitinius metus.

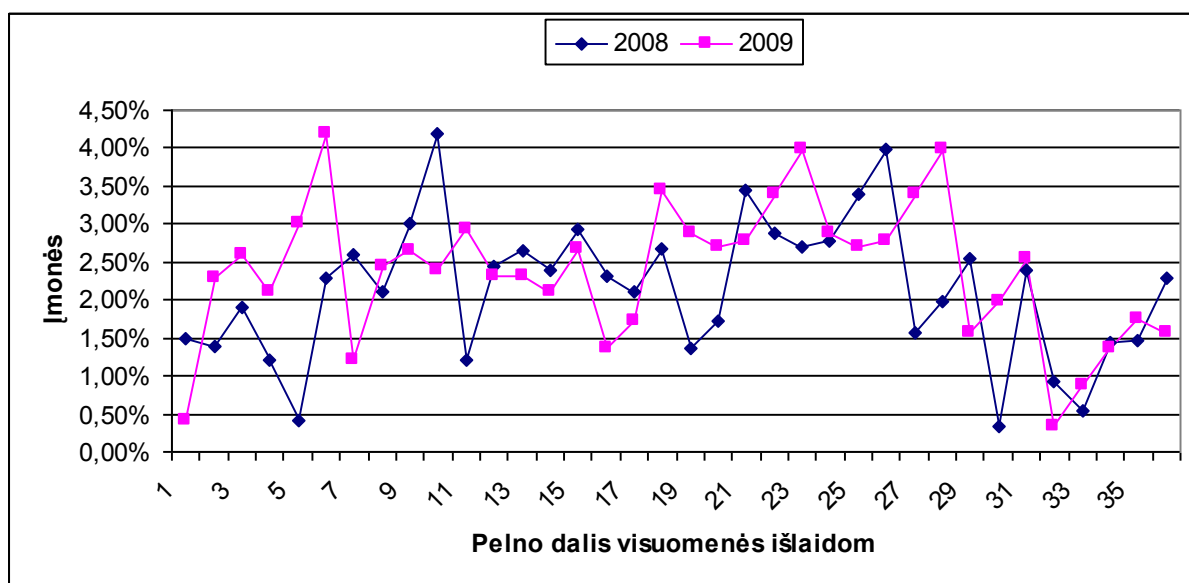
11 paveikslas. Gamybinių traumų ir nelaimingų atsitikimų darbe koeficientai (sudaryta autoriaus).

Kaip matyti iš 11 paveikslo nelaimingų atsitikimų ir traumų darbe sumažėjo dvidešimtyje tirtų įmonių. Traumų koeficiento svertinis vidurkis – 2,45.

Socialinės išlaidos, tenkančios vienam darbuotojui, tai rodiklis, kuris parodo kokią dalį lėšų, įmonė skiria darbuotojų reikmėms ir socialiniams poreikiams patenkinti. Šiomis lėšomis yra finansuojamos įvairios darbuotojų sveikatingumo priemonės, kultūriniai renginiai, nutikus nelaimingiems atsitikimams darbuotojams iš šių lėšų skiriamos įvairios pašalpos. Respondentai šiam rodikliui suteikė 3,31 balo reikšmingumą.

Socialinės atsakomybė visuomenėje rodikliai.

ĮSA visuomenė galima apibūdinti kaip įmonės pastangas išsiklausyti į visuomenės poreikius, taipogi sugebėjimą elgtis taip, kad įmonė nepažeistų bendruomenės interesų. Filantropinė veikla ir savanoriškas dalyvavimas bendruomenės veikloje ir įsitraukimas į visuomenines iniciatyvas. Socialinei atsakomybei visuomenėje pamatuoti, naudojami socialinės atsakomybės ir grynojo pelno santykio koeficientą. Visuomenės gerovę manau vertinti reikėtų per tai, kokią savo pelno dalį įmonė savanoriškai skiria labdarai, rėmimui ir kitoms visuomenės reikmėms.

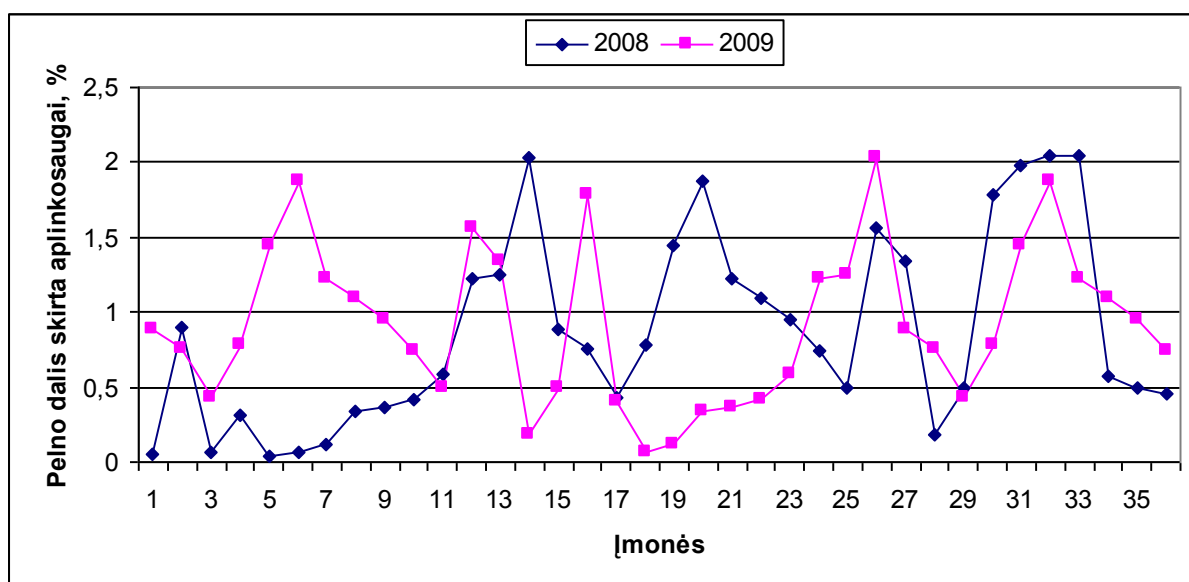
12 paveikslas. Įmonių pelno dalis, skiriama labdarai (sudaryta autoriaus).

Kaip matyti 12 paveiksle, 2008 ir 2009 metais įmonių išlaidos socialinės reikmėms svyravo nuo 0,5% iki 4,3%. 2008 metais vidutinės išlaidos visuomenės rėmimui sudarė 2,14%, o 2009 metais – 2,38%. Manychiau, kad tai yra pakankamai didelė dalis, skiriama tokiai veiklai. Respondentai šiam rodikliui skyrė 3,528 reikšmingumo balą

Socialinė atsakomybė aplinkoje rodikliai.

Aplinkosauginis įmonių atsakingumas - žinojimas, kokią poveikį aplinkai daro įmonės vykdoma veikla, nuolatinis veiklos tobulinimas, naujų, inovatyvių technologijų, tausojančių aplinką diegimas, aplinkosauginių teisės aktų laikymasis.

Kadangi mano tyrimas yra kiekybinio pobūdžio, todėl įmonės socialinę atsakomybę aplinkoje vertinau pagal tai, kokią pelno dalį įmonė skiria aplinkosauginėms išlaidoms. Kaip matyti 13 paveiksle, įmonės šiai sričiai skiria ganėtinai nevienodai – yra įmonių, kurios praktiškai neskiria tam lėšų ir yra įmonių, kurios tam skiria apie 2% savo grynojo pelno. Vidutiniškai 2008 metais aplinkosaugai buvo skiriama 0,87%, o 2009 metais – 0,92%. Respondentų teikiamas reikšmingumas šiam ĮSA rodikliui buvo gan aukštas - 3,472 balo.

13 paveikslas. Įmonių pelno dalis, skiriama aplinkosaugai (sudaryta autoriaus)

Ekonominės atsakomybės rodikliai.

Ekonominis įmonių atsakingumas – tai sugebėjimas pelningai dirbančioms įmonėms teikti konkurencingas aukštos kokybės prekes ir paslauga, taipogi gebančios valdyti riziką. Vertindamas įmonių ekonominę atsakomybę rodiklį respondentams pateikiau atvirus klausimus, kur jie turėjo nurodyti ar įmonėse yra kolektyvinės sutartys, ar įmonės yra įdiegusios vadybos sistemas, ar yra rengiamos kasmetinės ĮSA ataskaitos, ar įmonėje praktikuojama sąžininga dalykinė praktika ir laikomasi aukščiausių kokybės standartų aptarnaujant klientus ar pateikiant vartotojams prekes.

Išanalizavęs duomenis pastebėjau, kad kolektyvinės sutartys yra 29 (80%) įmonėse. 44% įmonių yra įdiegta bent po vieną vadybos sistemą, likusios įmonės nurodė turinčios dvi vadybos

sistemas. Kaip inovatyvias bei besilaikančias aukščiausių kokybės standartų save apibūdino visos be išimties.

3.3. Įmonių vertinimas pagal integruotą ĮSA vertės koeficientą

Atlikęs apskaičiavimus nustaciau, kad mažiausias ĮSA integracijos rodiklis 2008 metais buvo 15,33. Didžiausia tų metų ĮSA rodiklio reikšmė buvo 25,8, vidutinė – 20,31. Tuo tarpu 2009 metais K mažiausia reikšmė – 16,34, didžiausia – 16,34, vidutinė – 20,02.

7 lentelė.

Integruoto ĮSA rodiklio reikšmės (sudaryta autoriaus)

	2008m.	2009m.
<i>Mažiausia K_{isa} reikšmė</i>	15,33	16,34
<i>Didžiausia K_{isa} reikšmė</i>	25,8	27,39
<i>Vidutinė K_{isa} reikšmė</i>	20,31	20,02

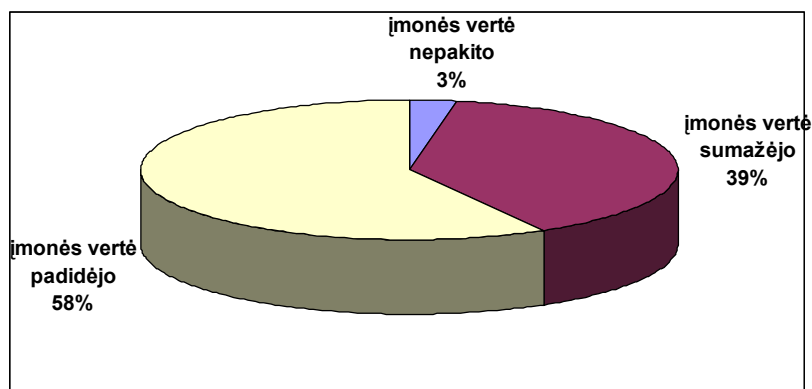
Siekdamas nustatyti įmonių padarytą pažangą, suskirsčiau įmonės į rangus. Į pirmą rangą patenka įmonės su žemiausiu K_{isa} rodikliu, o į paskutinį – turinčios labai aukštą rodiklį. Kaip matyti 8 lentelėje, vidutinį ir aukštą integracijos lygį 2008 metais turėjo po 17 (47%) įmonių, o labai aukštą – 2 įmonės (6%). Tuo tarpu 2009 metais vidutinis ĮSA integracijos lygis buvo 19 (53%), aukštas – 16 (44%), o labai aukštas - 1 (3%).

8 lentelė.

Įmonių suskirstymas pagal pasiektą K_{isa} rodiklį (sudaryta autoriaus)

	Žemas ĮSA integracijos lygis 10 - 15	Vidutinis ĮSA integracijos lygis 15 - 20	Aukštas ĮSA integracijos lygis 21 - 25	Labai aukštas ĮSA integracijos lygis >25
<i>2008 metai</i>	0	17	17	2
<i>2009 metai</i>	0	19	16	1

Atlikęs skaičiavimus nustačiau, kad 21 įmonės, vertintos pagal ĮSA plėtros rodiklį, išvestinis vertės koeficientas padidėjo (žr. 14 pav.). Kadangi didžioji dalis įmonių (58%), pagal tirtą koeficientą, surinko aukštesnį balą negu prieš tai buvusiais metais, todėl galima teigti, kad H2 hipotezė taipogi pasitvirtino – ĮSA didina įmonės vertę.

14 paveikslas. Įmonių vertės augimo koeficiento pasiskirstymas 2008 – 2009 metais
(sudaryta autoriaus)

Analizuojant atvejus, kuomet buvo nustatytas didesnis kaip 20 procentinių punktų koeficiento augimas (tokių buvo 4), nustatyta, kad didžiausią augimą konkrečiose įmonėse lėmė:

1. Išlaikyta atlyginimo augimo ar bent jau nemažinimo tendencija – 4 atvejai;
2. Žemesnė nei vidutinė darbuotojų kaita – 3 atvejai;
3. Ženkliai padidėjusios išlaidos darbuotojų mokymams – 2 atvejai;
4. Didesnės nei vidutinės išlaidos bendruomenei – 3 atvejai;
5. Didesnės nei vidutinės išlaidos aplinkai – 3 atvejai.

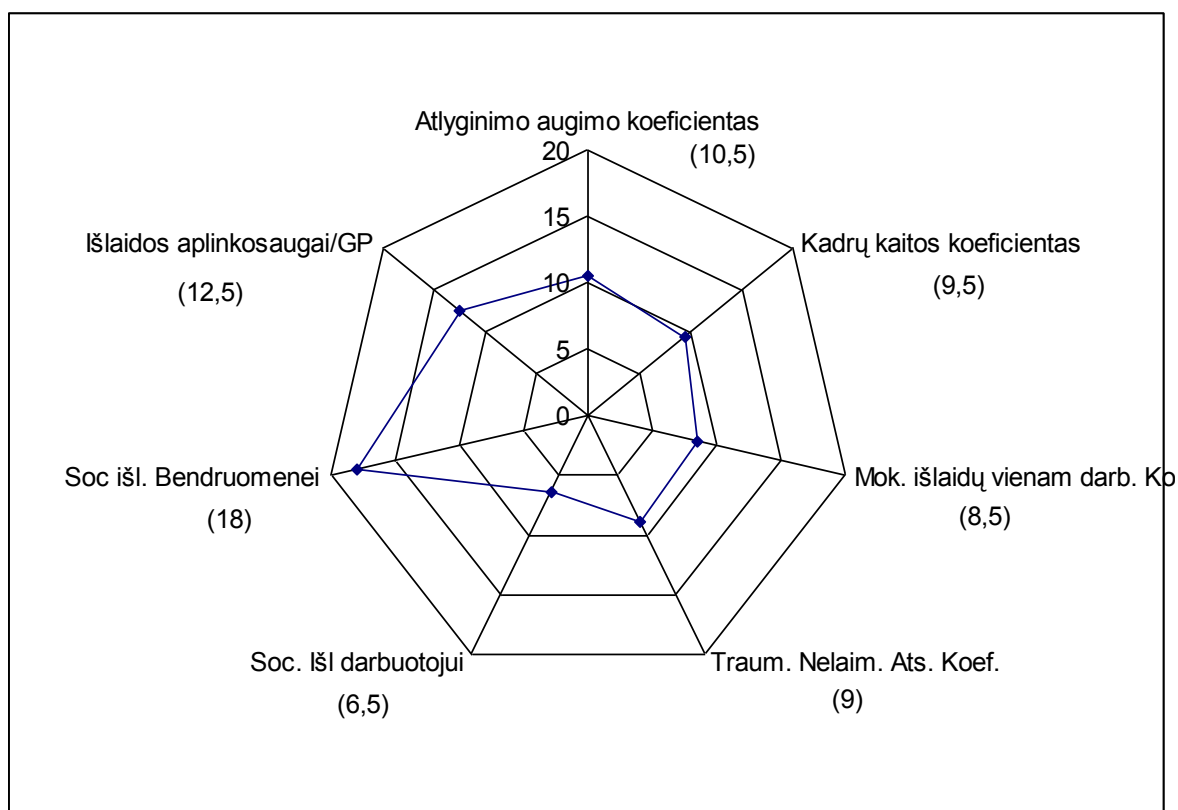
Analizuojant atvejus, kuomet buvo nustatytas didesnis kaip 20 procentinių punktų koeficiento kritimas (tokių buvo 4), nustatyta, kad didžiausią kritimą konkrečiose įmonėse lėmė:

1. Didesnė nei vidutinė darbuotojų kaita - 3 atvejai;
2. Aukštas nelaimingų atsitikimų darbe lygis – 4 atvejai;
3. Mažesnės nei vidutinės išlaidos bendruomenei – 2 atvejai;
4. Stipriai sumažėjusios išlaidos aplinkosaugai – 4 atvejai.

Išnagrinėjęs visus atvejus, kuomet 2008 – 2009 metais buvo užfiksuotas aukštas arba labai aukštas ĮSA integracijos lygis, nustačiau kokius rodiklius būdingi tokiu integracijos lygiu pasižyminčioms įmonėms. Apdorojęs duomenis nustačiau kokią reikšmę nagrinėti rodikliai turi įmonės vertei. Rodiklių, formuojančių integruotą ĮSA rodiklį reikšmingumas pateiktas 15 paveiksle.

ĮSA rodikliai pagal svarbą:

1. Socialinių išlaidų dalis nuo grynojo pelno visuomenės reikmėms;
2. Išlaidų dalis aplinkosaugai nuo grynojo pelno;
3. Atlyginimų augimo koeficientas;
4. Kadru kaitos koeficientas;
5. Traumų ir nelaimingų atsitikimų darbe koeficientas;
6. Mokymosi išlaidų, tenkančių vienam darbuotojui koeficientas;
7. Socialinių išlaidų dalis, tenkanti vienam darbuotojui.

15 paveikslas. ĮSA veiksnių įtaka įmonės vertei (sudaryta autoriaus).

3.4. Tyrimo rezultatų apibendrinimas

Nors didžiausią reikšmingumo balą ĮSA darbo vietoje respondentai skyrė socialinėms išlaidoms, tenkančios vienam darbuotojui, tačiau empirinis tyrimas parodė, kad įmonėse, kuriose buvo fiksuotas aukštas arba labai aukštas ĮSA integracijos lygis, didžiausią reikšmę tarp ĮSA darbo vietoje rodiklių turėjo atlyginimų augimo koeficientas. H1 hipotezė *nepasitvirtino*.

Apibendrinant surinktus duomenis bei atlikus duomenų analizę paaiškėjo, kad svarbiausias ĮSA rodiklis, lemiantis įmonės vertės augimą – išlaidos visuomenės gerovei. Respondentai šiam rodikliui skyrė didžiausią reikšmingumo balą. Taipogi atlikus empirinį tyrimą H2 hipotezė *pasitvirtino*.

Kadangi atlikus empirinį tyrimą paaiškėjo, kad įmonėms įdiegusioms ĮSA įmonės vertė dažniau išauga negu, kad krenta, todėl H3 hipotezė *pasitvirtino*.

Apibendrinant visą tyrimą, galima teigti, kad nors Lietuvoje ĮSA tema yra dar pakankamai nauja, tačiau yra nemažai įmonių, kurios gana gerai įsisavinusios ĮSA principus savo veikloje.

IŠVADOS

Įmonių socialinė atsakomybė (ĮSA) – tai įmonių ideologija, politika bei praktika, atspindinti tokią įmonių elgseną, kai jos į savo veiklą savanoriškai įtraukia socialinius ir aplinkosaugos klausimus bei santykiuose su visais suinteresuotais visuomenės, verslo ir valdžios atstovais vadovaujasi pagarbos žmogui, visuomenei bei gamtai vertybiniais principais.

Lietuvoje susidomėjimas ĮSA reiškiniu kilo visai neseniai. Kalbant apie šį reiškinį Lietuvoje galima paminėti, kad Lietuvoje dar trūksta suvokimo kas tai yra; apie ĮSA poreikį Lietuvoje byloja tai, kad yra didelis atotrūkis tarp turtingųjų ir vargšų, dėl to yra atsiradusi didelė nelygybė viešajame sektoriuje, ĮSA gali padėti ją sumažinti; Lietuvoje ĮSA iniciatyvų skaičius didėja; ĮSA į mūsų šalį ateina per kitų šalių kompanijų praktiką.

Vertinant ĮSA įtaką įmonės vertei, tyrimo modelyje buvo iškeltos trys hipotezės. Hipotezė, kad ĮSA darbo vietoje geriausiai apibūdina socialinės išlaidos, tenkančios vienam darbuotojui nepasitvirtino, geriausiai ĮSA darbo vietoje atspindi atlyginimo augimo koeficientas. Hipotezė, kad įmonės išlaidos, visuomenės gerovės kūrimui yra svarbiausias veiksnys, lemiantis įmonės vertę – pasitvirtino. Hipotezė, kad ĮSA didina įmonės vertę – pasitvirtino, kadangi 58% ĮSA plėtros rodiklis padidėjo ir 39% ir 3% liko nepakitęs.

Tyrimas buvo atliktas su 36 įmonėmis. Tyrimo rezultatai parodė, kad yra ženklus ĮSA rodiklio augimas, tuomet įmonėms būdinga, kad: išlaikomas aukštas atlyginimų augimo koeficientas; yra žemesnė nei vidutinė darbuotojų kaita; bendruomenei yra skiriamos didesnės nei vidutinės išlaidos; taipogi didesnės nei vidutinės išlaidos yra skiriamos aplinkosaugai.

Kuomet yra ženklus ĮSA rodiklio įmonėje kritimas, įmonėms būdinga, kad: darbuotojų kaita tampa didesnė nei vidutinė; išauga nelaimingų atsitikimų ir traumų darbe koeficientas; išlaidos bendruomenei tampa mažesnės nei vidutinės; išlaidos aplinkosaugai taipogi ženkliai sumažėja.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Anderson, J., W., (1989), *Corporate Social Responsibility*, Greenwood Press, Connecticut. 1989. p. 294. ISBN: 0-89930-272-6.
2. Astromskienė Adelė, Adamonienė Rūta (2009), įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvų Lietuvoje tendencijos. *Ekonomika ir vadyba*: 2009. 14. ISSN 1822-6515.
3. Baranauskas, Sesickas, Stukas ir partneriai. Lietuvos Respublikos teisinės bazės analizė dėl įmonės socialinę atsakomybę skatinančių ir trukdančių veiksnių. Vilnius, 2007.
4. Bassen Prof. Dr. Alexander, Meyer Katrin, Schlange Joachim. *The Influence of Corporate Responsibility on the Cost of Capital*. Working paper. 2006.
5. Becchetti Leonardo, Giacomo Stefania Di, Pinnacchio Damiano. *Corporate Social Responsibility and Corporate Performance: Evidence from a panel of US Listed Companies//CEIS Tor Vergata – Research Paper Series*. Vol. 26. № 78. 2005.
6. Beckmann Markus, Pies Ingo. *Sustainability by Corporate Citizenship. The Moral Dimension of Sustainability*. Working paper. 2007.
7. Bertinelli Luisito, Strobl Eric, Zou Benteng. *Sustainable Economic Development and the Environment: Theory and Evidence*. Working paper. 2006.
8. CARROLL, A.B. (1993). *Business and Society: Ethics and Stakeholder Management*, 3rd ed. Ohio: South Western Publishing Co.
9. Elkington, J. (1998). *Cannibals with forks: the triple bottom line of 21st century business*. Gabriola Island BC, Canada: New Society Publishers.
10. Finch Nigel. *The Motivations for Adopting Sustainability Disclosure// Working paper*. 2005.
11. Freeman, R. E. (1984) *Strategic Management: A Stakeholder Perspective*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.,
12. FRIEDMAN MILTON, FRIEDMAN ROSE DE (2002) *Capitalism and Freedom*. Univ of Chicago Pr, p. 212. ISBN-10: 0226264211
13. Friedman Milton. *Capitalism and Freedom*. University of Chicago Press. 1962.
14. Friedman Milton. *The social responsibility of business is to increase its profits*. New York Times. September 13. 1970.
15. GUOGIS, A. *Kai kurie korporatyvinės socialinės atsakomybės ir socialinio teisingumo aspektai*. Mykolo Romerio universitetas. Viešojoji politika ir administravimas, 2006. Nr. 18 ISSN 1648-2603.
16. Įmonių socialinės atsakomybės padėties Lietuvoje bazinis tyrimas 2007.

17. IVANCEVICH J. M., DONNELLY J.H., GIBSON J.L. (1989). Management: Principles and Functions. Boston: Irvin, 1989. p. 765.
18. Jones, T. M. (1995), Instrumental stakeholder theory: a synthesis of ethics and economics. *Academy of anagement Review*, Vol. 20, No 2, 404–437.
19. JUŠČIUS, V. (2007) Verslo socialinės atsakomybės teorijų raida. Vilnius: Ekonomika, nr.78, p.89. ISSN 1392-1258.
20. LEONAVIČIUS, Juozas (1993). Sociologijos žodynas. Vilnius: ACADEMIA, 1993. p. 283. ISBN 9986080029.
21. Maurer John G., Shulman Joel M., Ruwe Marcia L., Becherer Richard C. *Encyclopedia of business*. New York [etc.]: Gale Research, 1995. ISBN: 0810391872.
22. Melé Domènec. *Corporate Social Responsibility in Spain: an Overview//Working paper*. 2004.
23. MISEVIČIUS, Vilius (2008). Verslo etikos ir bendravimo organizavimo pagrindai. Kaunas: Technologija, 2008, 216 p. ISBN 9955094443.
24. Mitchell, R. K, Agle, B. R., Wood, D. J., Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts *Academy of Management Review* 1997.
25. PRUSKUS, Valdas (2003). Verslo socialinė ir etinė atsakomybė rinkodaros aspektu. *Verslas: teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, nr.1, p. 43-51. ISSN 1648-0627.
26. PRUSKUS, Valdas. (2003). *Verslo etika. Laiko iššūkiai ir atsako galimybės*. Enciklopedija. Vilnius, 2003. p. 387. ISBN 9986433304.
27. Pučėtaitė Raminta, (2009). Įmonių socialinės atsakomybės vadyba integralumo aspektu. *Ekonomika ir vadyba*: 2009. 14. ISSN 1822-6515.
28. Sternberg, E. (1997), The defects of stakeholder theory. *Corporate Governance: An International Review*, Vol. 5, No 1, p. 3–10.
29. STONER, FREEMAN, GILBERT (1999). Vadyba. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1999. p. 647. ISBN 9986850282.
30. Trevino, Linda (1992). Moral reasoning and business ethics: Implications for research, education, and management *Journal of Business Ethics*. Volume 11, Numbers 5-6 / May, 1992. p. 445-459.
31. VYŠNIAUSKIENĖ, D. KUNDROTAS, V. (1999). Verslo etika. Kaunas: Technologija, 1999. p. 261. ISBN: 9986137225.
32. НАГОРНОВ А.В., СОЛНЦЕВА М.С. Исследования социальной ответственности компании ЖУРНАЛ "КОРПОРАТИВНЫЕ ФИНАНСЫ" №2 2007.

INFORMACINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

33. Carroll A. B. (2009) Business and society: Ethics and Stakeholder management. [Žiūrėta: 2010–01–13]. Prieiga per internetą: http://www.google.com/books?id=B9diOWV8X_UC&lpg=PA4&ots=0HkyzJHCG3&dq=Business%20and%20society%3A%20Ethics%20and%20Stakeholder%20management.&lr&hl=lt&pg=PA110#v=onepage&q&f=true
34. Core CSR Practices, [Žiūrėta: 2010–02–10]. Prieiga per internetą: <http://www.csrquest.net/default.aspx?articleID=13171&heading>
35. Darnaus vystymosi rodikliai, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, [Žiūrėta 2010 – 03 - 05]. Prieiga per internetą: http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/Darnus_vystymasis_rodikl.doc
36. Gudonienė Vilija, Leipuvienė Kristina 2007. Socialinių iniciatyvų versle analizė: nauda, kaštai, įtaka verslui ir visuomenei. Taikomojo mokslinio tyrimo ataskaita. [Žiūrėta: 2010–02–10]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/lt/svv/doc/ISA_Ataskaita_v5.pdf
37. Įmonių socialinė atsakomybė. Aktualūs socialinės politikos klausimai 2006/7. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Vilnius: Agora, 1999 [Žiūrėta: 2010–01–09]. Prieiga per internetą: http://www.dsti.lt/ISA_2006.pdf.
38. Įmonių socialinės atsakomybės padėties Lietuvoje bazinis tyrimas 2007. [Žiūrėta: 2010–02–10]. Prieiga per internetą: http://www.acceleratingcsr.eu/uploads/docs/Full%20report_baseline%20study%20on%20CSR%20practices%20in%20Lithuania%202007_EN_LT.pdf
39. Įmonių socialinės atsakomybės standartų diegimas: sąlygų aprašas pagal nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009-2011 metų programos įgyvendinimo priemonių plano 3.1.9 priemonę. [Žiūrėta: 2010 – 02 - 22]. Prieiga per internetą: http://www.undp.lt/uploads/3%201%2009%20Priemones%20aprasas_galutinis.pdf
40. Integrated Product Policy (IPP), European Commission, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/environment/ipp/>
41. JT organizacijos Lietuvoje. [Žiūrėta: 2010 – 02 - 24]. Prieiga per internetą: http://www.un.lt/index.php?page=jt-organizacijos-lietuvoje&hl=lt_LT
42. Jungtinių Tautų vystymo programa. [Žiūrėta: 2010 – 02 - 22]. Prieiga per internetą: <http://www.undp.lt/>

43. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas, Valstybės Žinios, 2001, Nr. 98-3482, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12].
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=370215&p_query=&p_tr2=
44. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas, Valstybės Žinios, 1999, Nr. 98-2813, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12].
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=336191&p_query=&p_tr2=
45. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas, Valstybės Žinios, 2002, Nr. 72-3016, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=171181
46. Lietuvos Respublikos biokuro, biodegalų ir bioalyvų įstatymas, Valstybės Žinios, 2004, Nr. 28-870, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12].
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=227307
47. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, Valstybės Žinios, 2002, Nr. 64-2569 [Žiūrėta 2010 – 04 – 12].
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363289&p_query=&p_tr2=
48. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, Valstybės Žinios, 2003, Nr. 70-3170, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12].
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215253
49. Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas, Valstybės Žinios, 2004, Nr. 107-3964, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=237068
50. Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, Valstybės Žinios, 2008, Nr. 79-3098, [Žiūrėta 2010 – 04 – 08]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=324175&p_query=&p_tr2=
51. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas, Valstybės Žinios, 1999, Nr. 66-2127, [Žiūrėta 2010 – 04 – 08]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245493
52. Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymas, Valstybės Žinios, 1996, Nr. 32-787, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363585&p_query=&p_tr2=
53. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas, Valstybės Žinios, 1999, Nr. 47-1469, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12].
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344656&p_query=&p_tr2=
54. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas, Valstybės Žinios, 2002, Nr. 35-1271, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12].
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=163423

55. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas, Valstybės Žinios, 2005, Nr. 76-2741, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362848&p_query=&p_tr2=
56. Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu įstatymas, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=304661&p_query=&p_tr2=
57. Lietuvos Respublikos pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas, Valstybės Žinios, 2001, Nr. 85-2968, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=150891
58. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas, Valstybės Žinios, 2001, Nr. 110-3992, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362798&p_query=&p_tr2=
59. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, Valstybės Žinios, 2002, Nr. 35-1271, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362157&p_query=&p_tr2=
60. Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas, Valstybės Žinios, 1999, Nr. 52-1673, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=227358&p_query=&p_tr2=
61. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas, Valstybės Žinios, 1991, Nr. 34-933 [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369271&p_query=&p_tr2=
62. Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio plėtros įstatymas, Valstybės Žinios, 1998, Nr. 109-2993, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368741
63. Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas, Valstybės Žinios, 2004, Nr. 96-3519 [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312125&p_query=&p_tr2=
64. Lietuvos Respublikos standartizacijos įstatymas, Valstybės Žinios, 2000, Nr. 35-972, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=294900&p_query=&p_tr2=
65. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas, Valstybės Žinios, 2001, Nr. 101-3597, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=154805
66. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas, Valstybės Žinios, 2004, Nr. 21-617, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=226486

67. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas, Valstybės Žinios, 2006, Nr. 73-2762 [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279173
68. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo, Valstybės Žinios, 1998, Nr. 54-1492 [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=57676
69. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Valstybės Žinios, 2004, Nr. 171-6295, [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245854
70. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas, Valstybės Žinios, 1994, Nr. 94-1833 [Žiūrėta 2010 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362661
71. Lietuvos respublikos viešųjų pirkimų įstatymas, Valstybės Žinios, 1996, Nr. 84-2000, Aktuali redakcija 2010-02-11, [Žiūrėta 2010 – 04 – 08]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=366145&p_query=&p_tr2=
72. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl integruotų mokslo, studijų ir verslo centrų (slėnių) kūrimo ir plėtros koncepcijos patvirtinimo, Valstybės Žinios, 2007, Nr. 40-1489, [Žiūrėta 2010 – 04 – 08]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=347484&p_query=&p_tr2=
73. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo, Valstybės Žinios, 2003, Nr. 89-4029, [Žiūrėta 2010 – 03 – 18]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=354743&p_query=&p_tr2=;
74. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės darnaus vystymosi švietimo 2007–2015 metų programos patvirtinimo, Valstybės Žinios, 2007, Nr. 106-4348, [Žiūrėta 2010 – 04 – 08]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=305987&p_query=&p_tr2=
75. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės žaliųjų pirkimų įgyvendinimo programos patvirtinimo, Valstybės Žinios, 2007, Nr. 90-3573, [Žiūrėta 2010 – 04 – 09]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=356433&p_query=&p_tr2=
76. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl smulkaus ir vidutinio verslo plėtros, Valstybės Žinios, 2001, Nr. 62-2272, [Žiūrėta 2010 – 04 – 09]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=367183&p_query=&p_tr2=

77. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos. Valstybės žinios, 2002-11-27, Nr. 113-5029, [Žiūrėta 2010 – 03 – 18]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=193888&p_query=&p_tr2=;
78. Mikšys, Aloyzas. Socialinis atsakingumas ir SA 8000 standartas [Žiūrėta: 2010 – 02 - 02]. Prieiga per internetą: http://www.bureauveritas.lt/wps/wcm/connect/e83424804e85493083f9eba96734827b/Socialinis+atsakingumas+ir+SA8000+standartas_2009-06-08f.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=e83424804e85493083f9eba96734827b
79. Mikulis, Juozas [interaktyvus]. Kas yra ISO? [Žiūrėta: 2010 – 02 - 02]. Prieiga per internetą: <http://www.verslobanga.lt/lt/patark.full/3c0ba1fc08897>
80. Nacionalinė įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009 – 2013 metų programa. (2009). [Žiūrėta: 2010–01–05]. Prieiga per internetą: http://www.lrv.lt/Posed_medz/2010/100112/16.pdf.
81. Nacionalinis socialiai atsakingų įmonių tinklas. Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. [Žiūrėta 2010 – 03 - 15]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-1026539218>
82. Pasaulinis Susitarimas Lietuvoje. [Žiūrėta: 2010 – 02 - 22]. Prieiga per internetą: http://www.globalcompact.lt/lt/pasaulinis_susitarimas/
83. Piligrimienė, Žaneta (2009). SOCIALSME Requirement Analysis. Lithuania. 2009. [Žiūrėta: 2010–01–16]. Prieiga per internetą: http://www.adam-europe.eu/prj/5019/prj/NationalReports_merged.pdf.
84. SA8000:2008 Standard. Social Accountability International. [Žiūrėta: 2010 – 02 - 22]. Prieiga per internetą: <http://www.sa-intl.org/index.cfm?fuseaction=Page.viewPage&pageId=937&parentID=479&nodeID=1>
85. United Nations Global Compact. [Žiūrėta: 2010 – 02 - 22]. Prieiga per internetą: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/index.html>
86. Vilniaus vertybinių popierių biržoje listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas, 2006. [Žiūrėta 2010 – 04 – 10]. Prieiga per internetą: http://www.baltic.omxnordicexchange.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu_valdymo_kodeksas.pdf

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Anketa

SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS DIEGIMO ĮTAKA ĮMONĖS VERTEI - TYRIMAS

Gerbiamas(-a) respondente,

Aš esu Marius Vaičiukėnas, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto magistrantas. Kreipiuosi į Jus, nes šiuo metu atlieku tyrimą tarp Lietuvos įmonių, įgyvendinančių socialinės atsakomybės iniciatyvas savo veikloje. Norėčiau paprašyti Jūsų, kad skirtumėte dalelę savo brangaus laiko ir atsakytumėte į žemiau pateiktus klausimus. Socialinės atsakomybės tema mūsų šalyje pakankamai nauja, juo labiau, kad atliktų tyrimų šia tema tikrai nėra daug. Pagrindiniai iki šiol vykdyti ĮSA tyrimai Lietuvoje apsiribodavo respondentų nuomonių apklausa tam tikrais su ĮSA susijusiais klausimais. Mano tyrimas unikalus tuo, kad remdamasis realiai veikiančių įmonių pavyzdžiais ketinu pateikti vykdomos ĮSA veiklos skaitinę išraišką, kuria remiantis būtų galima nustatyti ar socialiai atsakingas įmonės elgesys įtakoja (jeigu taip, tai kaip?) įmonės vertę.

Kaip pildyti anketą. Ši anketa yra sudaryta iš 6 dalių. 1 – 3 dalys skirtos kokybiniam rodikliams prieš darbuotojus, visuomenę bei aplinką nustatyti. Atsakant į šiuos klausimus paliktuose tuščiuose laukeliuose reikėtų įrašyti atitinkamą skaitinę išraišką. Atkreipkite dėmesį, kad pirmoje, antroje bei trečioje dalyse kiekvienam klausimui atsakyti palikti trys tušti laukeliai. Todėl atsakant į kiekvieną iš klausimų, reikės į kiekvieną laukelį įrašyti duomenis, atitinkančius nurodytus metus. Atsakant į 5 skyriaus klausimus reikės nurodyti, Jūsų nuomone, kokie rodikliai geriausiai parodo, jog įmonė elgiasi socialiai atsakingai.

Šio tyrimo metu gauti duomenys bus naudojami tiksliai moksliniais tikslais.

1. Socialinės atsakomybės prieš darbuotojus rodikliai:

Eil. Nr.	Klausimas	2007 m.	2008 m.	2009 m.
1.	<i>Minimalus mėnesio atlyginimas atskaičius mokesčius, mokamas darbuotojams, dirbantiems pagal darbo sutartį visą darbo dieną?</i>			
2.	<i>Darbuotojų kaitos koeficientas ataskaitiniais metais?</i>			
3.	<i>Darbuotojų, dalyvavusių mokymuose, ataskaitiniais metais skaičius?</i>			
4.	<i>Bendras darbuotojų skaičius ataskaitiniais metais?</i>			
5.	<i>Išlaidos, skirtos darbuotojų mokymams ir kvalifikacijos kėlimui ataskaitiniais metais?</i>			
6.	<i>Nelaimingų atsitikimų darbe ataskaitiniais metais skaičius?</i>			
7.	<i>Socialinių išlaidų darbuotojams suma ataskaitiniais metais?</i> ⁴⁶			

2. Socialinės atsakomybės prieš visuomenę rodikliai:

Eil. Nr.	Klausimas	2007 m.	2008 m.	2009 m.
.	<i>Grynasis pelnas ataskaitiniais metais?</i>			
.	<i>Išlaidų, skirtų aktyviam įmonės dalyvavimui visuomeninėje veikloje, suma?</i> ⁴⁷			

⁴⁶ *Jas sudaro išmokos, susijusios su darbuotojo nedarbingumu, privalomosios socialinio draudimo įmokos, įmokos darbuotojų naudai, įvairių rūšių pašalpos, įmonės sveikatos priežiūros darbuotojų darbo sąnaudų bei kitos panašaus pobūdžio išlaidos.*

3. Socialinės atsakomybės prieš aplinką rodikliai:

Eil. Nr.	Klausimas	2007 m.	2008 m.	2009 m.
1.	<i>Išlaidos aplinkos apsaugai ataskaitiniais metais?</i>			
2.	<i>Produkcijos bei suteiktų paslaugų savikaina ataskaitiniais metais?</i>			

4. Socialinės atsakomybės rodikliai:

Eil. Nr.	Klausimas	Atsakymas
1.	<i>Ar įmonė turi kolektyvines sutartis su darbuotojais? (TAIP arba NE)</i>	
2.	<i>Ar Jūsų įmonė yra įdiegusi vadybos sistemą/as ? (Jei taip, tai nurodyti kiek)</i>	
3.	<i>Ar Jūsų įmonė 2007 – 2009 m. rengė kasmetines ĮSA ataskaitas? (TAIP arba NE)</i>	
4.	<i>Ar Jūsų įmonė 2007 – 2009 m diegė inovacijas? (TAIP arba NE)</i>	
5.	<i>Ar Jūsų įmonė gali pasigirti sąžininga dalykine praktika, geru vartotojų poreikių tenkinimu bei aukšta produkcijos kokybe? (Jei taip, nurodykite kaip galėtumėte įrodyti kiekvieną iš minėtų teiginių)</i>	

⁴⁷ Išlaidos skirtos švietimui, sveikatos apsaugai, regionų plėtrai, sporto ir kultūros rėmimas (filantropija), humanitarinės pagalbos išlaidos.

5. Nurodykite kurie iš žemiau pateiktų rodiklių geriausiai parodo jog įmonė prisiima socialinius įsipareigojimus. Mažiausiai svarbų vertinkite 1, svarbiausią – 5.

Pasirinktą atsakymą pažymėkite taip pliuso ženklu (+)	1	2	3	4	5
1. Atlyginimo augimo koeficientas;					
2. Kadru kaitos koeficientas;					
3. Darbuotojų kvalifikacijos kėlimui skirtų lėšų ir grynojo pelno lygio koeficientas;					
4. Gamybinių traumų ir nelaimingų atsitikimų darbe koeficientas;					
5. Socialinių išlaidų, tenkančių vienam darbuotojui rodiklis;					
6. Išlaidų skirtų socialiniam visuomenės palaikymui koeficientas;					
7. Išlaidų, skirtų aplinkos apsaugai, koeficientas nuo grynojo pelno;					

6. informacija apie Jus ir Jūsų įmonę.

1. Kokiai kategorijai įmonių priskirtumėte savo įmonę pagal dydį: maža įmonė, vidutinė įmonė, didelė įmonė.
2. Ar Jūsų įmonė palaiko verslo ryšius su užsienio partneriais, klientais ar tiekėjais?
3. Jūsų pareigos įmonėje:

Dėkoju už Jūsų sugaištą laiką ir geranoriškumą!

Integruoto ĮSA rodiklio koeficientų svartiniai vidurkiai

		<i>Reikšmės</i>					<i>Koeficientų svoriai:</i>
		1	2	3	4	5	
Ks1	Atlyginimo augimo koeficientas;	0	13	18	5		2,778
Ks2	Kadru kaitos koeficientas;		11	16	7	2	3,000
Ks3	Darbuotojų kvalifikacijos kėlimui skirtų lėšų ir grynojo pelno lygio koeficientas;	2	13	15	4	2	2,750
Ks4	Gamybinių traumų ir nelaimingų atsitikimų darbe koeficientas;	7	14	8	6	1	2,444
Ks5	Socialinių išlaidų, tenkančių vienam darbuotojui rodiklis;		5	18	10	3	3,306
Ks6	Išlaidų skirtų socialiniam visuomenės palaikymui koeficientas;		4	16	9	7	3,528
Ks7	Išlaidų, skirtų aplinkos apsaugai, koeficientas nuo grynojo pelno;		5	14	12	5	3,472

Koeficientų apskaičiavimo formulės

Socialinės atsakomybės darbo vietoje rodikliai			
<i>Rodiklis</i>	<i>Reikšmė</i>	<i>Apskaičiavimo formulė</i>	<i>Apskaičiavimui reikalingi duomenys</i>
1. Atlyginimo augimo koeficientas	K_{at}	$K_{at} = \frac{VMA_n}{VMA_{n-1}} \times 100\%$	VMA_n - vidutinis mėnesio atlyginimas atskaitiniais metais; VMA_{n-1} - vidutinis mėnesio atlyginimas praėjusiais metais;
2. Kadru kaitos koeficientas	K_{kk}	$K_{kk} = \frac{VKK_n}{BDS_n} \times 100\%$	VKK_n - vidutinė kadru kaita atskaitiniais metais; BDS_n - bendras darbuotojų skaičius atskaitiniais metais;
3. Vienam darbuotojui tenkančios mokymo išlaidos	K_{dmzl}	$K_{dmzl} = \frac{\sum Adišl_n}{BDS_n} \times 100\%$	$Adišl_n$ - išlaidos darbuotojų mokymams atskaitiniais metais; BDS_n - bendras darbuotojų skaičius atskaitiniais metais;
4. Gamybinių traumų ar nelaimingų atsitikimų darbe koeficientas	K_{gr}	$K_{gr} = \frac{NA_n}{BDS_n} \times 100\%$	NA_n - nelaimingų atsitikimų gamyboje skaičius atskaitiniais ir praėjusiais metais; BDS_{n-1} - bendras darbuotojų skaičius atskaitiniais ir praėjusiais metais;
5. Socialinių išlaidų vienam darbuotojui koeficientas	K_{sifl}	$K_{sifl} = \frac{\sum Asoc_n}{\sum BDS_n} \times 100\%$	$\sum Asoc_n$ ir $\sum Asoc_{n-1}$ - socialinės išlaidos darbuotojams atskaitiniais ir praėjusiais metais; BDS_n - bendras darbuotojų skaičius atskaitiniais ir praėjusiais metais;
Socialinės atsakomybės prieš visuomenę rodikliai			
<i>Rodiklis</i>	<i>Reikšmė</i>	<i>Apskaičiavimo formulė</i>	<i>Apskaičiavimui reikalingi duomenys</i>

6. Socialinių išlaidų santykio grynojo pelno atžvilgiu koeficientas	$K_{si\ddot{z}2}$	$K_{si\ddot{z}2} = \frac{\sum Asoc_n}{GP_n} \times 100\%$	$\sum Asoc_n$ - socialinių išlaidų bendruomenei suma ataskaitiniais metais; GP_n - grynasis pelnas ataskaitiniais metais;
Socialinės atsakomybės prieš aplinką rodikliai			
<i>Rodiklis</i>	<i>Reikšmė</i>	<i>Apskaičiavimo formulė</i>	<i>Apskaičiavimui reikalingi duomenys</i>
7. Išlaidų, skirtų aplinkos apsaugai, koeficientas nuo grynojo pelno	K_{ap11}	$K_{ap11} = \frac{I_{ap}}{GP_n} \times 100\%$	I_{ap} - išlaidos aplinkos apsaugai; GP_n - grynasis pelnas ataskaitiniais metais;
Socialinės atsakomybės ekonominiai rodikliai			
<i>Rodiklis</i>	<i>Reikšmė</i>	<i>Apskaičiavimo formulė</i>	<i>Apskaičiavimui reikalingi duomenys</i>
8. Įmonės vertės išaugimo koeficientas	K_{svat}	$K_{svat} = \frac{V_n}{V_{n-1}} \times 100\%$	V_n - įmonės vertė ataskaitiniais metais; V_{n-1} - įmonės vertė praėjusiais metais
Kokybiniai rodikliai			
9. Kolektyvinė sutartis	S_{kol}	1/0	Jeigu ji egzistuoja, suteikiamas balas 1, o jeigu jos nėra - 0.
10. Vadybos sistemų diegimas	S_{soc}	3/0	Jeigu įmonė yra įdiegusi vieną vadybos sistemą, suteikiamas balas - 1, o jeigu įdiegusi 2 - suteikiami 2 balai, jeigu įdiegusi 3 - suteikiami 3 balai, jeigu nėra įdiegusi nė vienos - 0.
11. Kasmetinė ĮSA ataskaita	S_{ats}	1/0	Jeigu įmonė rengia kasmetines ĮSA ataskaitas suteikiamas balas - 1, o jeigu ne - 0.
12. Įmonės inovatyvumas	S_{styr}	1/0	Jeigu įmonė diegia inovacijas, suteikiamas balas 1, o jeigu ne - 0.
13. Sąžininga dalykinė praktika ir geras vartotojų poreikių tenkinimas bei ankšta produkcijos kokybės	S_{spr}	1/0	Jeigu įmonės turi įrodymų, dėl šių teiginių, jai suteikiamas 1 balas, o jeigu jų neturi arba egzistuoja priešingų įrodymų - 0.